

YA'KUBÎ ve ŞİİLİĞİ ÜZERİNE

© Kevser ÖZDOĞAN^a

Öz

Kaynaklarda Ya'kubî hakkında sınırlı bilgi olmasına rağmen bu bilgiler araştırmacılar tarafından yorumlanmıştır. Bu da bazı yorumların genel kanaat haline gelmesine sebep olmuştur. Bu kanaatlerden Ya'kubî'nin biyografisi, hizmet ettiği devletlerden özellikle Tâhirîlerin Şîî olma ihtimali ve eserleri üzerine yapılan incelemeler sebebiyle Ya'kubî'nin Şîî olup olmadığı iddiaları üzerinde durulacaktır. Bu kanaat ele alınmadan önce Ya'kubî'nin biyografisi, hizmet ettiği devletler ve eserleri hakkındaki bilgiler değerlendirilecektir.

Yaptığımız araştırmada Ya'kubî'nin dedesi Vâdih'in Şîî olduğunu aktaran rivayet Taberî'de geçmektedir. Fakat bu rivayet meçhul raviler tarafından nakledildiği için herhangi bir delil değeri taşımamaktadır. Tâhirîlerin kurucusunun İran asıllı olduğu ve zaman zaman da yöneticilerinin Şîîlikle itham edildiği bilinmektedir. Tâhirîlerin Şîî olması Ya'kubî'nin de Şîî olma ihtimalini artıracak önemli bir unsurdur. Fakat gerek Tâhirî kurucusunun etnik kökeninin kesin olarak belirlenememesi gerekse Tâhirî yöneticilerinin Şîî yanlısı bir politika izlememiş olması Tâhirîlerin Sünnî bir devlet olduğunu göstermektedir. Ya'kubî'nin hizmet ettiği bir diğer devlet olan Tolunoğullarının ise Sünnî olduğu aşîkârdır. Ya'kubî'nin eserlerindeki anlatımlarından hareketle Şîî olduğu iddiası ise araştırmacıların eserlerini sadece Şîî bakış açısıyla okumasından ve Tarih isimli eserini Şîî bir müstensihin istinsah etmesinden kaynaklanmaktadır. Ya'kubî'nin günümüze ulaşan eserleri tarafsız bir şekilde incelendiğinde onun Şîî olmadığını ortaya koyacak karineler mevcuttur. Bu yüzden Ya'kubî değerlendirilirken Şîî bakış açısından ziyade tarafsız bir bakış açısının tercih edilmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Anahtar kelimeler: İslâm Tarihi, Ya'kubî, Şîî, Tahiriler, Tarihu'l-Ya'kubî.

ON YA'QUBI AND HIS SHIISM

Although there is limited information about Ya'qubi in resources, this information has been interpreted by researchers. This case, thereby, has caused

^a Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, kvsrozdogan@hotmail.com

some of the interpretations to be considered as general opinion. By reason of Ya'qubi's biography, the possibility of being Shi'ite for Tahirid dynasty, which is one of the states he served for, and his works it will be dwelt on whether Ya'qubi was Shi'ite or not. Before this opinion is discussed, the current information about Ya'qubi's biography, the states he served for and his works.

In our research it is seen that the report stating that Ya'qubi's father Wadih is Shi'ite takes place in al-Tabari. However, as this report was narrated by unknown reporters, it does not carry a value of evidence. It is known that the founders of the Tahirid were descents of Iran and they were often imputed with being Shi'ites. That the Tahirid are Shi'ites is an important factor that raises the possibility for Ya'qubi to be Shi'ite. However, both not being able to accurately determine the ethnic origin of the Tahirid founder, and Tahirid administrators' not having pursued a pro-Shi'ite policy show that the Tahirid was a Sunni state. It is obvious that Tulunids, another state for which Ya'qubi served, is Sunni. The claim that Ya'qubi is Shi'ite moving from the narrations in his works result from that the researchers read his works with a Shi'ite perspective and that a Shi'ite copyist copied his work called Tarih. When the extant works of Ya'qubi are examined in an objective way, there are indications revealing that he is not Shi'ite. Therefore, while evaluating Ya'qubi, it would be a better approach to prefer an objective perspective rather than a Shi'ite perspective.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Tarih ve coğrafya üzerine yazdığı eserleriyle tanınan Ya'kubî (ö. 284/897) üzerine yapılan çalışmalar genellikle onun Şiî¹ olduğunu kabul etmektedirler. Bu makalede Ya'kubî'nin Şiî olduğu iddia edilmesinde etkili olan üç unsur ele alınacaktır. İlk olarak Ya'kubî'nin biyografisi hakkındaki bilgiler incelenecektir. Ayrıca dedesi Vâdih'in Şiî olduğu rivayetinden hareketle Ya'kubî'nin de Şiî olduğu iddiası, ikinci olarak hizmet ettiği devletlerden olan Tâhirîlerin zaman zaman Şiîlikle itham edilmesi dolayısıyla Ya'kubî'nin de Şiî olduğu iddiası, son olarak da eserlerinden günümüze ulaşanlar hakkında bilgi verildikten sonra bu eserlerden hareketle Ya'kubî'nin Şiî olduğu iddiası üzerinde durulacaktır.

¹ Şiîlik hakkında bilgi için bkz. Ethem Ruhi Fırlalı, "Şiîliğin Doğuşu ve Gelişimi", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu* (İstanbul: İslamî İlimler Araştırma Vakfı, 1993); Abdülkadir el- Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, trc. Ethem Ruhi Fırlalı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014); Ahmet Gençdoğan, "Kelamî Yaklaşımların Oluşumuna Etki Etmesi Bakımından Sahabe Anlayışı", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 51 (Haziran 2019): 283-301.

Ya'kubî'yi ele almada bazı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bunlardan ilki Ya'kubî'nin kendisi hakkında kaynaklarda detaylı bilgi bulunmamasıdır. Onun hakkındaki mevcut bilgiler, genellikle bir paragraflık bilginin ve onun çağdaşı müelliflerin eserlerinde Ya'kubî'den aktardıkları alıntılarının sonraki araştırmacılar tarafından yorumlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Yorum söz konusu olduğunda bu bilgilerin, kesin doğruluğundan bahsetmek mümkün değildir. Bu yüzden, Ya'kubî hakkında bilinenlerin azlığı onun mezhebi eğilimini anlamadaki en önemli unsurun eksik kalması anlamına gelmektedir. Bu konudaki bir diğer zorluk ise, Ya'kubî'nin Abbâsîlerden ziyade Tâhirîler ve Tolunoğulları egemenliğindeki topraklarda yaşaması Abbâsîlerdeki olaylardan ziyade bu iki hanedanlığın gündemiyle daha çok meşgul olmasını gerektirirken günümüze ulaşan eserlerinde bu ilginin ağırlığının Abbâsîlerde olmasıdır. Tâhirîlere dair yazdığı eserin günümüze ulaşmaması Ya'kubî'nin egemenliği altında yaşadığı Tâhirîlere bakışını anlamamızda büyük bir eksikliktir. Ayrıca Ya'kubî'nin eserlerinden hareketle Şiî olduğu iddiası değerlendirilirken eserindeki her rivayetin tek tek incelenip değerlendirilmesi bir makalede mümkün değildir. Bu yüzden Ya'kubî'nin eserleri hakkında yapılan genel yorumlar üzerinde durulacaktır.

Bu zorluklara rağmen Ya'kubî'nin hayatına dair mevcut bilgileri ve atalarına hareketle Şiî olduğu iddiasını değerlendirmekle başlayalım.

A. Biyografisi

İlk kaynaklarda Ya'kubî'nin biyografisine dair en uzun bilgi, Yâkut el-Hamevî (ö. 626/1229)'nin *Mu'cemü'l-Üdebâ'*sında yer almaktadır.² Yâkut, Mısırlı tarihçi Ebu Ömer el-Kindî (ö. 350/961)'nin eserinden naklettiği³ beş satırlık bilgide Ya'kubî'nin tam künyesine, vefat tarihi ve eserlerinin isimlerine yer vermektedir. Ya'kubî'nin biyografisi, daha sonraki araştırmacıların, Ya'kubî'nin eserlerinden ve dedesi Vâdîh hakkındaki bilgilerden hareketle yaptıkları yorumlarla genişlediği görülmektedir.

1. Doğumu ve Nesebi

Kaynaklarda doğum tarihine dair herhangi bir bilgi mevcut olmayan Ya'kubî'nin, üçüncü/dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğinde dünyaya geldiği düşünülmektedir.⁴ Doğum yeri hakkında Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân* isimli

² Sean W. Anthony, "Was Ibn Wadih al-Ya'qubi a Shi'ite Historian? The State of the Question", *Al-Usur al-Wusta* 24 (2016): 19.

³ Kindî'nin günümüze ulaşan eserinden bu bilgi teyit edilememiştir.

⁴ Camilla Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm* (Leiden: 1996), 36; Muhammad Qasim Zaman, "Al-Ya'kubî", *El²* (İng.), 11: 257; David Thomas, *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History* (Leiden: 2010), 2: 75.

eserinde atalarının Bağdat'ta uzun yıllar ikamet ettiklerini söylemesine rağmen kendisinin Bağdat doğumlu olduğunu dair herhangi bir bilgi vermez.⁵ Ya'kubî her ne kadar kendisinin Bağdat'ta doğduğunu söylemese de araştırmacılar onun atalarının orada ikamet etmesinden olsa gerek Bağdat'ta doğduğunu⁶ kanaatine sahiptirler.

Tarihçiler Ya'kubî'yi, Abbâsî halifesi Mansur (136-158/754-775) tarafından özgürlüğüne kavuşturduğu dedesi Vâdih'a nispetle⁷ İbn Vâdih⁸ veya Ahmed b. Vâdih, İbn Ebi Ya'kub, Ahmedü'l-katib gibi pek çok isimle adlandırmışlardır. Ahmed b. Vâdih'ın, Ya'kubî olarak isimlendirilmesi, Ya'kubî'nin çalışmalarından günümüze ulaşan el yazmalarının ketebe kaydında görülen isimlere binaen ortaya çıkan modern bir isimlendirmedir.⁹ Ayrıca dedesi Vâdih'ın Abbâsîler'in azatlı kölesi olduğundan dolayı ona Abbâsî, kıssa ve haberleri rivâyet eden anlamında "el-Ahbarî", Bağdatlı olması dolayısıyla "Bağdatî" nisbesi de kullanılmıştır.¹⁰

Ya'kubî'nin nesebi kaynaklarda Ebu'l-Abbâs¹¹ Ahmed b. Ebî Ya'kub İshak b. Cafer b. Vehb b. Vâdih el-Ahbarî el-Abbâsî¹² şeklinde geçer. Araştırmacı Daniel, Ya'kubî'nin muhtemel doğum tarihiyle Mansur dönemi arasına beş nesil sığdırılmasının imkân dâhilinde olmadığını iddia eder.¹³ Fakat Ya'kubî ile Vâdih arasında beş değil, İshak, Cafer ve Vehb olmak üzere üç nesil vardır ki bu da Mansur dönemiyle Ya'kubî arasındaki makul bir süredir. İbn Daye'nin *Mukafe'e*'sinde, Ya'kubî'nin Vâdih için dedem ifadesini kullanması¹⁴ da bu soy bilgisini doğrulamaktadır.

Ya'kubî, atalarının Bağdat'ta ikamet ettiğini, hatta onlardan birisinin

⁵ Anthony, "Was Ibn Wadih al-Ya'qubi a Shi'ite Historian? The State of the Question", 19.

⁶ Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm*, 36; Zaman, "Al-Ya'kubî", 11: 257; Thomas, *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, 2: 75.

⁷ Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm*, 36.

⁸ Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-Mü'ellifin* (Müessesetü'l-Risale), 1: 102.

⁹ Anthony, "Was IbnWadihal-Ya'qubi a Shi'ite Historian? The State of the Question", 21; Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm*, 36.

¹⁰ Selahattin Çamyar, *Ya'kubî ve Tarihçiliği* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 8.

¹¹ Zaman, "Al-Ya'kubî", 11: 257; Thomas, *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, 2: 75.

¹² Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ' İrşâdü'l-erîb ilâ ma'rifeti'l-edîb*, thk. İhsan Abbas (Beirut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1993), 1: 557.

¹³ Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", 219.

¹⁴ İbnü'd-Dâye, Ahmed b. Yusuf, *Kitâbü'l-Mükâfe'e ve hüsnü'l-ukbâ*, thk. Mahmud Muhammed Şâkir (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 66, 83, 119.

Bağdat'ın yöneticiliğini yaptığını ve ismi herkesçe bilindiğini¹⁵ söylemektedir. Araştırmacı Sean W. Anthony, Ya'kubî'nin Bağdat'ı yöneten dedesiyle Vâdih'i kastetmiş olabileceği tahmininde bulunmaktadır.¹⁶ Fakat Vâdih'in daha çok Bağdat'ın yapımında çalışmış olması¹⁷ bu ihtimali zayıflatmaktadır. Yine Ya'kubî'nin Bağdat'ın yöneticiliğini yapan atasının Cafer veya Vehb olması daha muhtemeldir.

Ya'kubî'nin dedesi Vâdih hakkında, gerek Ya'kubî'nin eserlerinde gerekse Abbâsîler'in mevlâsı olması sebebiyle Ya'kubî'den daha fazla bilgiye rastlanmaktadır. Ya'kubî'nin büyük dedesi, Mansur'un (136-158/754-775) mevlâsı¹⁸ Vâdih b. Abdullah el-Mansurî el-Hasiyyi,¹⁹ Bağdat'ın inşası esnasında dört bölgeye ayrılan şehrin Kûfe kapısından Şam kapısına, Enbar yoluna ve Harb b. Abdullah'ın bölgesinin sınırına kadar olan yerlerden sorumlu tutulmuştur.²⁰ Kaynaklarda şehrin yapılmaya başladığı ve bitirildiği tarihler açısından farklılıklar mevcuttur. Ya'kubî, Rebiulevvel 141/Temmuz-Ağustos 758 yılında Bağdat şehri'nin planının çizildiğini diğer şehirlerden gelen işçi ve mühendislerin sayısı tamamlanmadan şehrin yapımına başlanmadığını ve 143/760 senesinde halifenin oğlu Mehdî'nin kaldığı Bağdat'ın doğu bölgesinin inşaatına başladığını söyler.²¹ Ancak genel itibariyle Ebû Câfer el-Mansûr'un şehri kurmaya 145/762 yılında başladığı, aynı yıl içinde şehrin temelini attığı ve bir yıl içinde inşaatın genel olarak tamamlanıp halifenin 146/763 yılında Bağdat'a taşındığı kabul edilir.²² Mansur'un mevlâsı olması ve şehrin yapımında çalışması sebebiyle Vâdih'in 141-146 yılları arasında Bağdat'ta bulunduğunu söyleyebiliriz. Hatta Bağdat şehri kurulurken iktaların bazılarının halifenin kendi seçtikleri adamlarına ve destekçilerine, sayılarının çoğaltılması için verildiği²³ ve Ya'kubî, dedesi

¹⁵ Ya'kubî, İbn Vâdih Ahmed b. İshak b. Câfer, *Kitâbü'l-Büldân*, thk. A. W. T. Juynboll (Brill, 1860), 4.

¹⁶ Anthony, "Was Ibn Wadih al-Ya'qubi a Shi'ite Historian? The State of the Question", 19

¹⁷ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 13.

¹⁸ Carl Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, Arapça'ya trc. Yakub Bekir, Ramazan Abduttevvâb (Kahire: Dar'ul-Maarif, ts.), 4: 236.

¹⁹ İbn Tağrîberdî, Cemalüddîn Ebü'l-Mehâsin Yusuf b. Tağrîberdî el-Atâbekî, *en-Nücümü'z-zâhire fî mülûki Mısr ve'l-Kâhire* (Kahire: 1963), 2: 40.

²⁰ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 13; Patricia Crone, *Slaves on Horses The Evolution of the Islamic Polity* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 196.

²¹ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 9, 24.

²² Ahmed b. Yahyâ el-Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân Ülkelerin Fetihî*, trc. Mustafa Fayda (İstanbul: Siyer Yayınları, 2013), 333; Kadir Kan, *Abbâsîlerin Birinci Asrında Bağdat (145-232/762-847)* (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 35.

²³ Mustafa Demirci, *İslamın İlk Üç Asrında Toprak Sistemi* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003), 243.

Vâdih ve oğlunun Enbar caddesinde iktaların ilkinde sahip olduğu²⁴ bilindiğine göre her ne kadar Vâdih farklı şehirlerde farklı görevler de bulursa da Vâdih'in çocuklarının Bağdat'ta uzun yıllar ikamet etmesi ve Ya'kubî'nin Bağdat doğumlu olması, güçlü ihtimaller dâhilindedir. Ya'kubî, *Tarih*'inde Ermeniyye halkının Hasan b. Kahtabe'nin valiliği esnasında isyan ettiğini ve isyanın bastırılmasının ardından Ebu Ca'fer Mansur'un, Mevlâsı Vâdih'i Ermenistan ve Azerbaycan'a atadığını aktarır.²⁵ Bu olayı anlattıktan sonra 142/759 yılında Taberistan'ın fethedildiğini söylemesi,²⁶ Vâdih'in Ermeniyye'ye atanmasının 141/758 yılı sonları olduğunu gösterir. Ancak Belâzurî, Hasan b. Kahtabe dönemindeki isyanın bastırılmasının ardından Hasan'ın Ermeniyye valiliğine devam ettiğini, onun ardından Osman b. Umâre'nin Ermeniyye valisi olduğunu kaydetmesine rağmen Vâdih'in bu bölgeye atandığına dair herhangi bir bilgi vermemektedir.²⁷ Ya'kubî'nin verdiği bu bilgi, diğer kaynaklar tarafından teyit edilememektedir.

Ya'kubî'nin dedesi Vâdih'in kimin mevlâsı olduğu konusunda farklı rivayetler vardır. Kindî, Mısır'a atanan Vâdih'i, Ebu Cafer'in mevlâsı olarak verirken,²⁸ Taberî ve İbnü'l-Esîr, Mehdî'nin (158-170/775-786) mevlâsı olarak tanımlar.²⁹ Aynı zamanda Taberî, Hâdî'nin hilafeti döneminde Vâdih'tan Emiru'l-müminin Mansur'un oğlu Salih'in mevlâsı olarak da bahsederken,³⁰ İbn Tağrîberdi ve Belâzurî, Vâdih'i aslında halife Ebu Cafer Mansur'un oğlu Salih'in mevlâsından birisi şeklinde tanımlar.³¹ Ya'kubî *Kitabü'l-Büldân*'ın da, Mehdî'nin mevlâlerinin Bağdat'taki iktalarını sayarken Vâdih'in adını zikretmemesine rağmen³² Mehdî dönemi olaylarını anlatırken Vâdih için "Mehdî'nin mevlâsı" tabirini kullandığı görülmektedir.³³ Araştırmacı Elton L. Daniel, Vâdih hakkındaki farklı anlatımlardan ve özellikle Ali taraftarı İdris b. Abdullah'a (ö. 177/793)

²⁴ Ya'kubî, *Kitabü'l-Büldân*, 19.

²⁵ Ya'kubî, İbn Vâdih Ahmed b. İshak b. Câfer, *Târîhu'l-Ya'kubî*, tah. Abdü'l-Emir Muhanna (Beyrut: 2010), 310; Crone, *Slaves on Horses*, 196.

²⁶ Ya'kubî, *Târîhu'l-Ya'kubî*, 2: 310.

²⁷ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân Ülkelerin Fetihî*, 241.

²⁸ Kindî, Ebû Ömer, Muhammed b. Yusuf, *Kitabü'l-vülât ve Kitabü'l-kuđât*, thk. Rhuvon Guest (Beyrut: 1908), 121.

²⁹ Taberî, Ebû Câfer İbn Cerir Muhammed b. Cerir, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l ilmiyye, 2012), 4: 564; İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Muhammed Yusuf Dakka, (Lübnan: 2010), 5: 243.

³⁰ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 4: 600.

³¹ İbn Tağrîberdi, *en-Nücümü'z-zâhire*, 2: 40; Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Ensâbü'l ešrâf*, thk. Muhammed Muhammed Tâmir (Beyrut: Dârü'l-İlmiyye, 2011), 2: 326.

³² Ya'kubî, *Kitabü'l-Büldân*, 24-27.

³³ Ya'kubî, *Târîhu'l-Ya'kubî*, 2: 338.

yardım etmesi nedeniyle öldürülmesinden hareketle birden fazla Vâdih olabileceğini söyler.³⁴ Vâdih'in ismindeki Mansurî³⁵ nisbesi sebebiyle Mansur'un mevlâsı olma ihtimali yüksektir. Çünkü âlimlerin çoğunluğuna göre azatlıktan doğan velâ bağlayıcı bir hak sayıldığından iptal edilmesi ve bir mal olmadığından satım, hibe, sadaka, vasiyet gibi bir yolla başkasına temlikî mümkün değildir.³⁶ Bu yüzden Vâdih'in, Halife Mansur'un çocukları Mehdî ve Salih'in mevlâsı kabul edilmesi mümkün değildir. O, babalarına olan bağlılığı sebebiyle Halife Mansur'un oğullarına hizmet etmiş olabilir.

Vâdih'in, çeşitli görevlerde bulunduğu; Mısır'da vali, harac amili olarak ve berid teşkilatında görev yaptığı bilinmektedir. Taberî, İbnü'l-Esîr ve İbn Tağrîberdî, 162/778 yılında Selime b. Reca'nın Mısır'dan azledilip, yerine Muharrem ayında İsa b. Lokman'ın atandığını, onun da Cemaziye'l-ahir ayında azledilmesiyle yerine Mehdî tarafından Vâdih'in valilik görevine getirildiğini aktarırlar.³⁷ Vâdih, Cemaziye'l-evvelin bitmesine altı gün kala Mısır'a girdiği ve şurta görevine Beni Temim'in mevlâsı Musa b. Züreyk'i atadığı zikredilir.³⁸ Ancak Vâdih sert birisi olduğu için Mısır halkına baskı uyguladığı ve halkın da bu durumdan şikâyetçi olması üzerine Mehdî'nin onu 162/778 yılının Ramazan³⁹ veya Zilkade ayında görevinden azlettiği bilinmektedir.⁴⁰ Yaklaşık üç-dört ay bu görevde kaldığı⁴¹ söylene de verilen tarihlerden yaklaşık beş-altı ay gibi bir süre Mısır'da valilik yaptığı anlaşılmaktadır. Vâdih görevinden azledilince yerine Yahya el-Harâşiyye atanmıştır.⁴² Kaynaklar Vâdih'in Mısır'a 162/778 yılında atandığını söylemesine rağmen Ya'kubî, *Tarih*'inde Mehdî'nin 160 yılında haccetmek için gittiğinde Kâbe çevresinde düzenlemeler yapmaya karar verdiğini ve Mısır valisi mevlâsı Vâdih'a mektup yazarak gerekli malzemelerin Mekke'ye gönderilmesini istediğini aktarır.⁴³ Taberî ve İbnü'l-Esîr, Mehdî'nin 160/776 yılında hacca gittiğini, Kâbe'de onarım yaptığını ve buradaki halka pekçok ihşanda bulunduğunu aktarsa da Mısır valisi Vâdih'a yazılan mektuptan

³⁴ E. L. Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", *Abbasid Studies: Occasional Papers of the School of Abbasid Studies*, ed. J. Montgomery, (Paris: 2004), 219.

³⁵ İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, 2: 40.

³⁶ Şükrü Özen, "Velâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 43: 12-13

³⁷ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 4: 564; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 5: 243; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, 2: 40; Crone, *Slaves on Horses*, 196.

³⁸ İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, 2: 40.

³⁹ İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, 2: 40.

⁴⁰ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 4: 564; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 5: 243.

⁴¹ İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, 2: 40.

⁴² Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 4: 564; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 5: 243.

⁴³ Ya'kubî, *Târîhu'l-Ya'kubî*, 2: 338.

bahsetmemektedir.⁴⁴ Ya'kubî'nin dedesi Vâdih'in Mısır valiliği için verdiği tarih ve olay diğer kaynaklardaki bilgilerle teyit edilememektedir.

Kindî, Vâdih'in Mısır'a vali olarak değil vergi ve harac işleriyle ilgilenmesi için atandığı⁴⁵ bilgisini verir. Bu göreve valilikten azledilmesinden sonra getirilmiş olabilir.

Hâdî döneminde (169-170/785-786), Vâdih'in Mısır berid (posta) teşkilatının başında bulunduğu görülmektedir. Vâdih'in posta teşkilatı aracılığıyla Fahh savaşında Hüseyin b. Ali'nin yanında yer alan İdris b. Abdullah'ın Mısır'a geldiği ve Vâdih'in onun Mağrib'e kaçmasına yardım ettiği anlatılmaktadır.⁴⁶ Vâdih'in, İdris b. Abdullah'a yardım ettiği anlaşılınca, Taberî'ye göre hicrî 169/785 yılında Hâdî,⁴⁷ Belâzurî'ye göre ise Harun Reşid halife olunca muhtemelen 170/786 yılında Vâdih'in başını vurdurmuştur.⁴⁸ Araştırmacı Patricia Crone, Taberî'yi kaynak göstererek verdiği bilgide, Vâdih'in Harun döneminde (170-193/786-809) Mısır'da berid teşkilatının başında olduğunu ve bu görevi esnasında İdris b. Abdullah'ın kaçmasına yardım ettiği için öldürüldüğünü söyler.⁴⁹ Ancak Taberî, bu olayı Hâdî dönemi olaylarında ele almakta ve "Hâdî'nin Harun Reşid tarafından öldürtüldüğü de söylenilir" diyerek meçhul sigayla aktarmaktadır. Ulaştığı her rivayeti aktardığını önsözünde ifade eden Taberî'nin bu bilgiyi, meçhul sigayla vermesi Vâdih'in Harun Reşid tarafından öldürtülmesi haberine itimat etmediğini göstermektedir.

Ya'kubî'nin, Fars veya Ermenî asıllı olduğu yorumu da yapılır.⁵⁰ Fakat Ya'kubî'nin dedesi Vâdih dışındaki ataları hakkında herhangi bir bilgi mevcut değilken ve Ya'kubî'nin tam isminde Farisî ya da Ermenî gibi bir nisbeye rastlanmazken, Şîî olduğu kabulünden hareketle veya gezdiği memleketlere nispeten Fars veya Ermeni asıllı olduğunu söylemek isabetli değildir. Ancak Ya'kubî'nin, Arap⁵¹ olduğu yönündeki iddiayı doğrulayacak herhangi bir bilgi de mevcut değildir.

⁴⁴ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 4: 558; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, 5: 236-237.

⁴⁵ Kindî, *Kitâbü'l-vülât ve Kitâbü'l-kuđât*, 121.

⁴⁶ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşraf*, 2: 326; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 4: 600.

⁴⁷ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 4: 600.

⁴⁸ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşraf*, 2: 326.

⁴⁹ Crone, *Slaves on Horses*, 196.

⁵⁰ Murat Ağarı, "Ya'kubî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 43: 287.

⁵¹ Claude Cahen, "History and Historians", *Religion, Learning and Science in the Abbasid Period* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), 198.

2. Vefatı

Ya'kubî'nin, vefat tarihi hakkında iki farklı görüş mevcuttur. Ya'kubî'nin vefatı klasik kaynaklarda 284/897 olarak verilmektedir.⁵² Ancak Tolunoğulları'nın yıkılışıyla ve Abbâsî Halifesi Muktefi'nin(ö. 295/908) ölümüyle ilgili Ya'kubî'den şiirlerin aktarılması ve Kureys'in mevlâsı Ebu Ca'fer ismindeki hadisçinin vefat tarihinin de 284/897 yılı olması hasebiyle Ya'kubî'nin bu kişiyle karıştırıldığı⁵³ gibi gerekçelerle Mısır'da 292/905 yılından sonra 4./10. yüzyılın başında vefat ettiği⁵⁴ daha çok kabul görmektedir.

Araştırmacılar, Ya'kubî'nin 292/905 yılından sonra vefat ettiğine dair şiir ve bazı bilgileri delil getirerek Ya'kubî'nin vefat tarihini tespit etmeye çalışmışlardır.⁵⁵ Onların delil getirdiği bilgiler Makrîzî (ö. 845/1442) ve Kindî (ö.350/961)'nin eserlerinde yer almaktadır. Makrîzî, Muhammed b. Ebî Ya'kub'un şöyle dediğini aktarır: 292/905 yılının Ramazan bayramı gecesinde, Tolunoğullarının ihtişam ve büyüklüğünü düşünürken uyuyakalır ve gapten bir sesin "Tolunoğulları yıkıldığında mülk, temellük ve zinet de gider" dediğini işitir.⁵⁶ "Şayet onların hâkimiyetlerinin büyüklüğünü sorarsan" şeklinde başlayıp Tolunoğulların anlatıldığı Ya'kubî'ye atfedilen şiirin ravisini Makrîzî "Ahmed b. Ya'kub" olarak verir.⁵⁷ Kindî aynı şiirin ravisini "Ahmed b. Ebî Ya'kub" şeklinde aktarır.⁵⁸ Kindî de zikredilen "Ahmed b. Ebî Ya'kub"un, Makrîzî de "Ahmed b. Ya'kub"a dönüşmesi "Ebu" lafzının sonradan istinsah sürecinde düşmüş olabileceğini akla getirmektedir. Aksi takdirde bu kişilerin farklı kişiler olması gerekmektedir. Ancak bu, Makrîzî'nin aynı eserinde Ya'kubî'ye ait olduğu söylenen şiir ve Tolunoğulları ile ilgili anlatım için farklı isimler kullanmasını açıklamamaktadır. Muhammed b. Ebî Ya'kub ifadesini kullandığı yerde Ya'kubî'nin ismi Ahmed'in, Muhammed'e dönüşmesi muhtemeldir. Ancak Ya'kubî için Muhammed b. Ebî Ya'kub ismini kullanırken bu ismin başka

⁵² Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, 557; Brockelmann, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*, 4: 236.

⁵³ Anthony, "Was Ibn Wadih al-Ya'qubî a Shi'ite Historian? The State of the Question", 19; Thomas, *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, 2: 75.

⁵⁴ Zaman, "Al-Ya'kubî", 11: 257; Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabbân to Ibn Hazm*, 37; Thomas, *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, 2: 75.

⁵⁵ Ağarı, Ya'kubî'nin 292/905 yılında vefat ettiğini gösteren bilgilerin *Kitâbü'l-Büldân*'ında geçtiğini söylemesine rağmen bu eserinde böyle bir bilgi mevcut değildir. Ağarı, "Ya'kubî", 43: 287.

⁵⁶ Makrîzî, *Mevâ'iz ve'l-i'tibâr bi-zikri'l-hıtaṭ ve'l-âşâr*, thk. Muhammed Zenhum, Mediha Şerkavi (Kahire: Mektebetü Medbûlâ, 1998), 1: 902.

⁵⁷ Makrîzî, *Mevâ'iz ve'l-i'tibâr bi-zikri'l-hıtaṭ ve'l-âşâr*, 1: 890.

⁵⁸ Kindî, *Kitâbü'l-vülât ve Kitâbü'l-kuḍât*, 250.

yerde Ahmeb b. Ya'kub'a dönüşmesi gariptir ve bu isimlerin iki farklı kişi olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu sebeple araştırmacıların Ya'kubî olabileceği ihtimalinden hareketle Ya'kubî'nin vefat tarihinin 292/905'den sonraya bırakmaları zayıf bir ihtimali kuvvetli kabul etmekten başka bir şey değildir. Bu yüzden Ya'kubî'den bahseden ilk kaynaklarda verildiği gibi onun vefat tarihi 284/897 kabul etmek daha doğru bir tercih gibi durmaktadır.

Mes'ûdî, kitabının kaynakları arasında "Ahmed b. Ya'kub el-Mısırî"nin Abbâsîler ve diğerleri hakkında haberleri ihtiva eden bir tarih kitabından bahseder.⁵⁹ Ya'kubî'nin Mısır da ikamet etmesinden dolayı bu nisbeyle anılması mümkündür. Ancak Ya'kubî'nin "Mısırî" nisbesine başka yerde rastlanmamaktadır.⁶⁰ Mes'ûdî'nin de Makrîzî gibi "Ebu" lafzını vermiyor olması dikkat çekicidir. Bu lafzın düşmesini de müntensihlerin hatası ile açıklamak her şeyi onlardan bilmek anlamına gelir. Ahmed b. Ya'kub, Ya'kubî ile aynı kişiye, Mes'ûdî'nin onun çağdaşı olması ve Mısır'da bulunmaları sebebiyle Ya'kubî'nin tarihinden istifade etmesi mümkündür. Araştırmacı Houtsma bu kişiyle Ya'kubî'nin aynı kişi olduğunu iddia etmiştir. Ancak bir başka araştırmacı Anthony, bu kişilerin aynı kişi olduğunu ispatlamak için bulduğu benzerliklerin yeterli delil kabul edilemeyeceğini ifade etmektedir.⁶¹

Ya'kubî'nin nerede ve nasıl vefat ettiğine dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Şayet buna dair bilgilere sahip olsaydık Ya'kubî'nin mezhebi eğilimi hakkında bize önemli ipuçları verebilirdi.

3. Biyografisinden Hareketle Şîî Olduğu İddiası

Ya'kubî'nin dedesi Vâdîh sebebiyle Ya'kubî'nin de Şîîlikle kişisel ilişkisi olduğunu ortaya koyan iddia, De Goeje (1876)'nin çalışmasına dayanmaktadır. Brockelmann *Encyclopaedia of Islam*'da Ya'kubî'nin Şîîliğini desteklemek için özellikle bu bilgiyi kullanmaktadır.⁶² De Goeje'den yapılan alıntılarla *GAL*'da Vâdîh'in İdris b. Abdullah'a yardım etmesini Şîîliğine bağlar ve Şîîliği dolayısıyla ölümle cezalandırıldığı,⁶³ Abbâsîlerle olan sıkı ilişkisine rağmen onun gizli bir Şîî olduğu bilgisi verilir.⁶⁴ Olay kurgusu böyle kurulunca Vâdîh'in Şîî olduğunun düşünülmesi kaçınılmaz olmaktadır.

⁵⁹ Mes'ûdî, Ebu'l Hasan Ali b. Hüseyin, *Mürûcû'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher*, thk. Kemal Hasan Mer'i (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2005), 1: 14.

⁶⁰ Şamilede yaptığımız taramalar neticesinde Ya'kubî'nin Mısırî nisbesinin geçtiği başka bir kaynak bulunamamıştır.

⁶¹ Anthony, "Was IbnWadihal-Ya'qubî a Shi'ite Historian? The State of the Question", 23.

⁶² Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", 217.

⁶³ Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 4: 236.

⁶⁴ Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 4: 236.

Ya'kubî'nin dedesinin Râfizî⁶⁵ olduğu bilgisi Taberî'de geçmektedir. Taberî, Fâh savaşımda Hz. Ali taraftarlarının yenilmesinin ardından Ya'kubî'nin dedesi Vâdîh'ın İdris b. Abdullah'ın Mağrib'e kaçmasına yardım ettiğini anlatırken Vâdîh'ın "habis bir Rafizi" olduğunu söyler.⁶⁶ Taberî'deki bu rivayet Abdullah b. Abdurrahman b. İsa, Muhammed b. Yusuf b. Yakub el-Hâşimî ve Abdullah b. Ömer es-Selcî aracılığıyla gelmektedir. Bu raviler hakkında yapılan araştırmalar neticesinde Abdullah b. Abdurrahman b. İsa ve Muhammed b. Yusuf b. Yakub el-Hâşimî'nin Abdulaziz ed-Durî'nin tahkik ettiği *Ahbârü'd-devleti'l-'Abbâsiyye'*de⁶⁷ birer rivayeti tespit edilmiştir. Fakat bu rivayetler raviler hakkında bilgi vermekten uzaktır. Abdullah b. Ömer es-Selcî hakkında ise hiçbir bilgi bulunamamıştır. Bu yüzden Taberî'nin Vâdîh'ın Rafizi olduğunu aktaran raviler haklarında bilgiye ulaşamadığı için meçhul'dur. Meçhul ravilerin aktardığı bir rivayetin ise delil değeri taşımayacağı açıktır.

Ya'kubî hakkında bilgi veren en eski müelliflerden olan Yâkut'un eserinde Ya'kubî'nin mezhebine dair açık bir bilgi bulunmadığına,⁶⁸ Ya'kubî'nin kendi eserlerinde mezhebine dair açık bir beyana rastlanmadığına ve dedesi Vâdîh'ın Şiî olduğunu iddia eden rivayet güvenilir olmadığına göre Ya'kubî'nin Şiî olduğunu iddia etmek zorlaşmaktadır.

B. Ya'kubî'nin Hizmet Ettiği Devletler

Bu bölümde Ya'kubî'nin Tâhirîlerin ve Tolunoğulların hizmetinde bulunması dolayısıyla bu devletler dönemin egemen devleti Abbâsîlerle münasebetleri bağlamında ele alınacaktır. Tâhirîler ve Tolunoğullarının yöneticilerinin mezhepleri ve özellikle de Şiîlere karşı tutumları üzerinde durulacaktır. Bu da Ya'kubî'nin Tâhirîler ve Tolunoğullarının mevcut anlayışlarını benimsemiş olma ihtimaline binaen onun gerek siyasi gerekse mezhebi anlayışının ortaya konulmasına yardımcı olacaktır.

Katib olarak meşhur Ya'kubî'nin görevleri⁶⁹ modern çalışmalarda

⁶⁵ Mustafa Öz, "Râfizîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 34: 396; geniş bilgi için bkz. Etan Kohlberg, "İmâmiyye Şiası Geleneğinde "Râfizî" Terimi", trc. Halil İbrahim Bulut, *Kelam Araştırmaları* 2/2 (2004): 117-124.

⁶⁶ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 4: 600.

⁶⁷ Anonim, *Ahbârü'd-devleti'l-'Abbâsiyye' ve fihî Ahbâri'l 'Abbâsî*, thk. Abdulaziz ed-Dûrî, Abdülcebbar el-Muttalibî (Beyrut: 1971), 131,167.

⁶⁸ Anthony, "Was Ibn Wadih al-Ya'qubî a Shi'ite Historian? The State of the Question", 19.

⁶⁹ Makrîzî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali, *Mevâ'iz ve'l-i'tibâr bi-zikri'l-hıtağ ve'l-âşâr*, 1: 902; Zaman, "Al-Ya'kubî", 11: 257; Abdulaziz ed-Dûrî, *Neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab* (Beyrut: 2005), 44.

Tâhirîlerin hizmetinde sekreter,⁷⁰ bürokrat,⁷¹ çok fazla seyahat etmesinden dolayı istihbarat ajanı⁷² veya dedesi Vâdîh gibi berid teşkilatında önemli pozisyonlar⁷³ olarak zikredilmektedir. Fakat bu sayılan görevler, Ya'kubî'nin biyografisine dair bilgilerin araştırmacılar tarafından yorumlanması neticesinde ortaya çıkmıştır.

1. Tâhirîler

205-259/821-873 yılları arasında hüküm süren Tâhirîler döneminde, Abbâsîler'de Me'mun (198-218/813-833), Mu'tasım-Billah (218-227/833-842), Vasık-Billah (227-232/842-847), Mütevekkil-Alellah (232-247/847-861), Muntasır-Billah (247-248/861-862), Müstain-Billah (248-252/862-866), Mu'tezz-Billah (252-255/866-869), Mühtedi-Billah (255-256/869-870), Mu'temid-Alellah (256-279/870-892) halifelik yapmıştır.

Tâhîroğullarının, ilk oryantalistler tarafından 3./9. yüzyılın ortalarında Abbâsî halifelerinin zayıflamasıyla ortaya çıkan ilk hanedan kabul edilir. Fakat bunun böyle düşünülüp düşünülmemeyeceği şüphelidir. Çünkü Tâhirîler, Horasan'a Abbâsîler tarafından özellikle atanmışlar ve Abbâsîlerin güçlerinin azaldığı bir dönemde o bölgede güçlü bir yönetim sergileyerek Abbâsîlere destek olmuşlardır.⁷⁴

Emin ile Me'mun arasındaki mücadelede Abbâsîlerin komutanı Tâhir b. Hüseyin Me'mun'un yanında⁷⁵ yer almasından sonra Abbâsîlerde şurta görevinde bulunan Tâhir b. Hüseyin'in, 205/820 yılında Me'mun tarafından Horasan'a vali tayin edilmesiyle Tâhirîlerin ortaya çıktığı⁷⁶ bilinmektedir. Ya'kubî, bu mücadele sonunda Me'mun'un, Emin'in başının vurulmasını Tâhir b. Hüseyin'in emrettiğini nakleder.⁷⁷ Me'mun halife olunca, Araplar karşısında mevâlî olarak isimlendirilen Türkler ve İranlılar siyasi alanda daha da güçlenmişlerdir.⁷⁸ Me'mun, Abbâsîleri simgeleyen siyah renk yerine Hz. Ali'nin soyundan gelenlere duyduğu sempati nedeniyle yeşili kullanmaya

⁷⁰ Thomas, *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, 2: 75.

⁷¹ Robinson, *Islamic Historiography*, 136.

⁷² Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm*, 37; Thomas, *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, 2: 75.

⁷³ Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm*, 37.

⁷⁴ C. E. Bosworth, "Tahirids", *El²*, (Leiden: 2000), 10: 105.

⁷⁵ Hasan Kurt, *Türk-İslam Dönemine Geçişte Tahiroğulları* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2002), 7.

⁷⁶ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 90; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 5: 152; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 5: 454.

⁷⁷ Ya'kubî, *Târîhu'l-Ya'kübî*, 2: 394.

⁷⁸ Kurt, *Türk-İslam Dönemine Geçişte Tahiroğulları*, 47.

başlamıştır. Me'mun yeşili kullanmaları için halka baskı uygulamıştır. Bu baskıdan Tâhir b. Hüseyin'in isteğiyle vazgeçmiştir. Me'mun'un bu isteği kabul ettiğini aktaran rivayet "kîle" lafzıyla verilir.⁷⁹ Bu rivayet Me'mun'un Tâhir b. Hüseyin'e verdiği değeri ve Tâhir'in Abbâsîlerin ilkelerine bağlılığını göstermek amacıyla söylenmiş olabilir. Zira daha sonraki süreçte Tâhirî yöneticilerinin Şîf olduğu yönünde iddialar ortaya atılmıştır ki bu rivayet ile Tâhirîlerin Şîf olduğu iddialarının çürütülmesi amaçlandığı da düşünülebilir.

Tâhirîlerin Şîflikle itham edilmesinin en önemli sebeplerinden birisi Tâhir b. Hüseyin'in İran asıllı⁸⁰ olmasıdır. Bağdat ve İran'daki Tâhirîlerin yönetim kadrosunun etnik olarak İran asıllı olduğu ve ilk yönetici Tâhir b. Hüseyin'in ana dilinin aslında Farsça olduğu kabul edilir.⁸¹ Ancak Tâhir b. Hüseyin'in soy kütüğüne ilişkin rivayetlerin birbirinden çok farklı olması, onun etnik kimliğinin belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Yaşadığı bölgenin İran coğrafyasında olması, onun İranlı olma ihtimalini kuvvetlendirmesine karşın bu sadece bir tahminden ibarettir.⁸²

Ayrıca Tâhirîlerin Şîf kabul edilmesinde devletin başına Tâhir b. Hüseyin'in neslinden gelen idarecilerin bazılarının Şîf olmakla itham edilmesi de etkili olmuştur. Mesela, Abdullah b. Tâhir'in Hz. Ali neslinin taraftarı olduğu haberi dönemin halifesine ulaştığında, Halife bunu tetkik ettirmek için birisini göndermiştir. Abdullah b. Tâhir, halifeye bağlılığını hem tavır hem de ifadeleriyle ortaya koymuş ve halifenin bu tetkikinden ancak halifenin vefatından sonra haberi olmuştur.⁸³ Yine 250/864 yılında, Hz. Ali'nin soyundan olan Hasan b. Zeyd el-Alevi Taberistan'da isyan etmiştir. O gün Taberistan valiliğini Muhammed b. Tâhir'in soyundan gelen Süleyman b. Abdullah b. Tâhir yapmaktaydı.⁸⁴ Hasan b. Zeyd ile Süleyman b. Abdullah arasında meydana gelen savaşta Süleyman mağlup olmuş⁸⁵ ve Taberistan Hasan b. Zeyd'in hâkimiyetine girmiştir. Tâhirîlerin tamamının Şîfleştiği, hatta Süleyman'ın, Şîliği dolayısıyla Hasan b. Zeyd ile savaşmayı kerih gördüğü için bilerek bu savaşta yenildiği söylenilir.⁸⁶ 251/865 yılında Süleyman'ın yaptığı savaşla Taberistan'dan Hasan b. Zeyd'in terketmesini

⁷⁹ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, V, 150; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 5: 452.

⁸⁰ Bosworth, "Tahirids", *EL*, 10: 104

⁸¹ C. E. Bosworth, "The Tahirids and Persian Literature", *Journal of Persian Studies*, 7 (1969), 103.

⁸² Kurt, *Türk İslam Dönemine Geçişte Tahiroğulları*, 16.

⁸³ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 5: 175-176; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 5: 483-484.

⁸⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 6: 158, 159.

⁸⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 6: 160.

⁸⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 6: 160.

sağlaması⁸⁷ Süleyman'ın Şîî olduğu için bilerek yenildiği iddialarını çürütmektedir. Yine bu yıl içinde Muhammed b. Tâhir'in Hasan b. Zeyd'le yaptığı savaşta onu yenmesi⁸⁸ Tâhirîlerin Şîîlerle mücadelede önemli rol oynadıklarını göstermektedir.

Tâhirîler hem Hariciler⁸⁹ hem Zencilerin⁹⁰ çıkardığı isyanların yanı sıra Şîîlerin çıkardıkları isyanları bastırmada önemli görevler üstlenmiştir. Örneğin, Mu'tasım,⁹¹ 219/834 yılında Horasan'da, Ali b. Ebû Talib'in soyundan gelen Muhammed b. Kasım'ın başlattığı isyanı Abdullah b. Tâhir'den bastırmasını istemiştir. Abdullah b. Tâhir de, onu yakalayarak Mu'tasım'a göndermiştir.⁹² Saffarilerin kurucusu Ya'kub b. Leys'in, 237/851 yılında Sicistan'da isyanını yine Tâhirîler bastırmıştır.⁹³

Müstain'in halifeliği döneminde 250/864 yılında Hz. Ali'nin soyundan gelen Yahya b. Ömer Kufe'de isyan etmiştir. Muhammed b. Abdullah b. Tâhir'in Kufe valisi durumu ona bildirmiş, Muhammed de valisine Yahya b. Ömer'e karşı savaşmalarını emretmiştir. Yahya b. Ömer'in başını vali Muhammed'e, Muhammed de Halife Müstain'e göndermiştir. Yahya b. Ömer'in öldürüldüğü haberi Bağdad'a ulaşınca Muhammed b. Abdullah b. Tâhir makamında oturup tebrikleri kabul ettiği sırada Davud b. Heysem gelerek Muhammed'e, "Ey Emir! Sen bu kişinin ölümünü kutluyorsun. Şayet Resulullah hayatta olsaydı kendisine taziyeye gidilirdi" dediğine yer verilir.⁹⁴

Horasan'da 55 sene kalan Tâhirîler'in,⁹⁵ her zaman Abbâsî halifelerini destekledikleri dönemin Şîî isyanları bastırmada önemli rol oynadıkları anlaşılmaktadır. Yukarıda verilen örneklerden Tâhirîlerin siyasi tarihleri boyunca hep Abbâsî halifelerinin yanında oldukları ve onların politikalarını genel itibarıyla benimsedikleri görülmektedir. Bu yüzden Ya'kub'nin, Tâhirîlerin hizmetinde çalışması Şîî olduğunu göstermediği gibi devletin politikasından yana olduğu bile düşünülebilir. Döneminde çıkan Şîî isyanlarında Ya'kub'nin isminin geçmemesi de ayrıca dikkat çekicidir. Şîî temayülü olan birisinin bu tür Şîî isyanlarına destek vermemiş olması düşünülemez.

⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 6: 179.

⁸⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 6: 180.

⁸⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 5: 492.

⁹⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 6: 240-241.

⁹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 6: 18-21, 25-36.

⁹² Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 5: 207; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 6: 15.

⁹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 6: 114.

⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 6: 156-158.

⁹⁵ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 92.

2. Tolunoğulları

Ya'kubî'nin, 259/872-3 yılında Tâhirîler'in, Saffariler tarafından yıkılmasından sonra Mısır'a yerleştiği⁹⁶ söylenir. Fakat Tolunoğullarının temellerinin atılışı 254/868 yılı olduğu göz önünde bulundurulursa Ya'kubî'nin 254/868 ile 265/878 yılları arasında Mısır'a geçmiş olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ya'kubî'nin 260/873 yılında Ermenistan'a gittiği, oradan Hindistan'a geçtikten sonra Mısır'a döndüğü⁹⁷ bilgisinden hareketle Ya'kubî'nin 260/873 yılından önce Mısır'da ikamet etmeye başladığı anlaşılmaktadır. Bu da Ya'kubî'nin 254/868-260/873 yılları arasında Mısır'a gittiğini göstermektedir. Tâhirîlerin yıkılmasından sonra Mısır'a giden Ya'kubî'nin, seyahatleri gereği 260/873 yılında tekrar Ermenistan'a gitmesi de muhtemeldir. Bu seyahatinde Ermenistan'dan sonra Hindistan'a geçmiş ve ardından Mısır'a dönmüştür.⁹⁸

Ahmed b. Tolun'un mali işlerinden sorumlu olan İbn Dâye, eserinde Ahmed b. Ebî Ya'kub'un, babası ve dedesinin anlattıklarına yer verir.⁹⁹ İbn Dâye'nin Mısır'a 225/839 yılında gidip 265/878 yılında vefat ettiği bilinmektedir.¹⁰⁰ Araştırmacı Anthony, İbn Dâye'nin Ya'kubî için, Ahmed b. Tolun'un oğlu Abbâs'ın 264'deki isyanı esnasında Berka da Ahmed b. Tolun'un haraç amilliğini yaptığını söyler ve buna delil olarak Ya'kubî'nin coğrafi eserinde Berka'nın haraç miktarlarına yer vermesini delil gösterir. Anthony, bu bilgi için İbn Saib'in *el-Muğrib fi hula'l-Mağrib* eserinin Z. Hassan tahkikini dipnot olarak verir.¹⁰¹ Ayrıca bu bilgiyi desteklemek için Ya'kubî'nin coğrafya eserindeki Berka'nın anlatımını delil getirmek makul değildir. Ya'kubî'nin Berka anlatımı, eserindeki diğer bölgelerin anlatımından farklı değildir. Ya'kubî'nin Berka anlatımının diğer yerler için de aynı olması, coğrafi eserinde anlattığı her yerin haraç amilliğini yapması anlamına gelebileceği için bu bilgiyi Ya'kubî'nin diğer eseriyle delillendirmesi kabul edilemez.

⁹⁶ Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm*, 37; Zaman, "Al-Ya'kubî", 11: 257; Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 4: 236; Thomas, *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, 2: 75.

⁹⁷ Serkîs, *Mu'cemü'l-maṭbû'âti'l-'Arabîyye ve'l-mu'arreb*, 2: 1950.

⁹⁸ Serkîs, *Mu'cemü'l-maṭbû'âti'l-'Arabîyye ve'l-mu'arreb*, 2: 1950.

⁹⁹ İbnü'd-Dâye, *Kitâbü'l-Mükâfe'e ve hüsnü'l-'ukbâ*, 45, 61, 66, 83, 119, 144.

¹⁰⁰ Sadettin Ökten, "İbnü'd-Dâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 21: 7.

¹⁰¹ Anthony, "Was Ibn Wadih al-Ya'qubî a Shi'ite Historian? The State of the Question", 22; Eserin bu tahkikine ulaşamadığı için bu bilgi teyit edilememiştir.

Abbâsîlere sadece ismen bağlı ilk müstakil Türk devleti olan¹⁰² Tolunoğullarında gerek Ahmed b. Tolun'un Hanefî olması¹⁰³ gerekse devletin Sünnî bir eğilim göstermesi¹⁰⁴ sebebiyle Tolunoğullarından ayrıntılı bir şekilde¹⁰⁵ bahsedilmeyecektir.

Tolunoğulları hâkimiyetinde şahit olduğu siyasi olaylara karşı nasıl bir tavır takındığını bilmediğimiz Ya'kubî'nin, Humareveyh'den iki yıl sonra vefat ettiği düşünülürse ömrünün son dönemlerinde olmasından dolayı, dönemin olaylarından uzak kaldığı düşünülebilir. Ayrıca Ya'kubî'nin dedesinin kaçmasına yardım ettiği İdris b. Abdullah'ın kurduğu İdrîsîler hanedanına (172/789) gitmeyerek Sünnî iki devlete hizmet etmeyi tercih etmiş olması üzerinde durulması gereken bir noktadır. Zira Ya'kubî bu hanedanın kurulduğu Fas'a gitse İdrîsîler'in onun dedesine olan minnet borcundan dolayı Yakubî'ye en iyi şekilde muamele göreceği aşikârdır. Fakat Ya'kubî'nin seyahat ettiği yerler arasında bile İdrîsîlerin kurulduğu Fas'ın isminin geçmiyor olması Vâdih'in İdris b. Abdullah'a yardım ettiği rivayetini şüpheli hale getirmektedir.

3. Ya'kubî'nin Hizmet Ettiği Devletlerden Hareketle Şîî Olduğu İddiası

Ya'kubî'nin Abbâsîlerden ziyade başka devletlere hizmet etmiş olması Ya'kubî'nin Şîî olma ihtimalini artıran unsurlardandır. Çünkü Ya'kubî'nin hizmet ettiği devletin görüşünü benimsemiş olma ihtimali yüksektir. Özellikle de hizmet ettiği devletlerden Tâhirîlerin Şîî olma ihtimali önemlidir. Ya'kubî'nin Tâhirîlere dair yazdığı eserin günümüze ulaşmamış olması Ya'kubî'nin egemenliği altında yaşadığı Tâhirîlerin politikasını benimseyip benimsemediğini anlamada büyük bir eksikliklerdir.

Tâhir b. Hüseyin'in İran kökenli olduğu ve Tâhirî yöneticilerinin zaman zaman Şîîlikle itham edilmesi Ya'kubî'nin Şîî bir devlete hizmet etmiş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Ancak Ya'kubî'nin, egemenliği altında yaşadığı Tâhirî yöneticilerinin, zaman zaman Şîîlikle itham edilmesine rağmen siyasi politikaları gereği Abbâsîler adına Şîîlerle mücadeleleri söz konusudur. Ayrıca Ya'kubî Sünnî bir devlet olan Tolunoğullarına da hizmet etmiştir. Gerek Tâhirîlerin gerekse

¹⁰² Şinasi Altundağ, "Tolunlular", *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979), 12/1: 430.

¹⁰³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 6: 338.

¹⁰⁴ Cengiz Tomar, "Mısır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2004), 29: 575.

¹⁰⁵ Bkz. Ebülfez Elçibey, *Tolunoğulları Devleti*, trc. Selçuk Alkın (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1997), 172.

Tolunoğullarının yöneticileri Şîî olmadığı, Ya'kubî'nin dedesinin kaçmasına yardım ettiği İdris b. Abdullah'ın kurduğu İdrîsîler hanedanına (172/789) gitmeyerek Sünnî iki devlete hizmet etmeyi tercih ettiği ve Ya'kubî'nin mevcut düzene isyanına dair kaynaklarda bir olay zikredilmediği için Ya'kubî'nin Şîî olduğunu düşünmek makul görünmemektedir.

C. Eserleri

Hayatı hakkında fazla bilgiye sahip olmadığımız Ya'kubî'nin eserleri onun hayatına dair ve özellikle de mezhebi eğilimini belirlemede araştırmacıların bir numaralı başvuru kaynağı olmuştur. Bu yüzden onun eserlerini tanımak, Ya'kubî'yi anlayabilmek için başvurulacak elzem kaynaklardır.

Ya'kubî'nin altı eserinin olduğu¹⁰⁶ bunlardan Bizans İmparatorluğunun¹⁰⁷ ve Tâhirîlerin tarihini anlattığı eserlerinin¹⁰⁸ *Ahbâru'l-Ümemî's-Sâlife*,¹⁰⁹ *Fethu İfrikiyye*, *el-Mesâlik ve Memâlik* eserlerinin kaybolduğu aktarılır.¹¹⁰ *Târîhu'l-Ya'kubî*, *Kitabü'l-Büldân* ve *Müşâkeletü'n-nâs li-zamânihim* isimli çalışmaları ise günümüze ulaşan çalışmalarıdır.¹¹¹

Ya'kubî'nin kendisinin Şîî olduğunu beyan ettiği açık bir ifadesi bulunmadığı halde araştırmacılar, onun Şîî olduğu yönündeki iddiaları delillendirmek için genellikle biyografisine, orada yeterli bilgi olmadığı için de çalışmalarına müracaat etmektedirler. Ayrıca araştırmacılar Ya'kubî'nin metinlerinin Şîî algısıyla okunmasını meşrulaştırmak için Ya'kubî'nin Şîî olduğu bilgisini önceden vermeyi ihmal etmemektedirler.¹¹²

Bu başlık altından Ya'kubî'nin günümüze ulaşan eserleri ve bu eserlerinden hareketle Şîî olduğu iddiası ele alınacaktır.

1. *Târîhu'l-Ya'kubî*

Ya'kubî'nin *Tarih*'i, ilk tarihçiler ve müellifler arasında hemen hemen hiç bilinmemekteydi. Ya'kubî'nin *Tarih*'inden ilk bilinen alıntılama, Ali b. Ebi Talib'in Kur'ân'ı toplamasını aktardığı rivayetine Kur'ân'ın tefsiri üzerine yaptığı çalışmasında yer veren Muhammed b. Abdülkerim Şehristanî (ö.

¹⁰⁶ Thomas, *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, 2: 75; Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm*, 38.

¹⁰⁷ Thomas, *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, 2: 75.

¹⁰⁸ Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm*, 38.

¹⁰⁹ Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, 1: 557.

¹¹⁰ Çamyar, *Ya'kubî ve Tarihçiliği*, 23.

¹¹¹ Thomas, *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, 2: 75; Zaman, "Al-Ya'kubî", 11: 257.

¹¹² Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", 210.

548/1153) tarafından yapılmıştır.¹¹³

Ya'kubî'nin, Tâhirîler'in hizmetindeyken yazmaya başladığı *Tarih*'i,¹¹⁴ Taberî, Mes'ûdî ve daha sonraki tarihçilerin çalışmalarına benzer yapısı sebebiyle ilk genel tarih kabul edilebilir.¹¹⁵ Eseri özet niteliğinde olduğundan nadiren olayların sebeplerini açıklamakla birlikte bazen de karmaşık olayların anlatımını vermeyi ihmal etmez.¹¹⁶ Ya'kubî, özet bir eser yazmasındaki niyetini şöyle açıklar: "Diğer kaynaklardan oluşturduğumuz çalışmayı, ne ayrıntılı ve kapsamlı kılmayı amaçladık ne de bizden öncekilerin hazırladığı eserleri aynen kopyaladık. Daha ziyade bütün söylenenleri ve rivayetleri toplamaya ve özetlemeye çalıştık. Çünkü yıllar ve çağlarda olduğu kadar çeşitli rivayetler ve örneklerde de ziyadelemler ve eksiltmeler gibi farklılıklar gördük. Halifelerin biyografilerinden ve haberlerinden bildiklerimizi aktardık ve başkaları tarafından aktarma yapmaktan ziyade ilk kaynakları kullandık. Şiir ve uzun rivayetleri çıkararak kitabımızı kısa bir özet olarak yazdık. Sığınma, yardım isteme, güç ve kuvvet yalnız Allah'adır."¹¹⁷

259/872 yılına kadarki olayları kronolojik sırayla ele alan Ya'kubî'nin *Tarih*'i, dünyanın yaratılışını anlatan bölümü eksik olduğu için Âdem kıssası ile başlar.¹¹⁸ Ya'kubî, Peygamberler, İran ve İslâm öncesi Arap tarihini ele almakla yetinmez, Süryani, Asur, Babil, Hind, Yunan, Rum ve Fars hükümdarları, Türkler dâhil Kuzey halkları, Çin, Mısır, Berberiler, Habeşliler, Cahiliye Arapları tarihine yer verir.¹¹⁹

İslâm tarihini anlattığı bölüm, Hz. Peygamber'in Sire'siyle başlar. Bu konudaki bilgiler, mümkün olduğunca kronolojik olarak düzenlenerek İslâm öncesi faaliyetler, fetihler vs. olarak sınıflandırılır. Kronolojik olarak tasniflendirilemeyen Hz. Muhammed'in eşlerinin listesi veya O'nun konuşmaları gibi konular, Hz. Muhammed'in veda hacı ve vefatı hakkındaki

¹¹³ Anthony, "Was IbnWadihal-Ya'qubi a Shi'ite Historian? The State of the Question", 20-21.

¹¹⁴ Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 4: 236.

¹¹⁵ Dûri, *Neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, 44; Thomas, *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, 2: 76.

¹¹⁶ Margoliouth, *Lectures on Arabic Historians*, 126.

¹¹⁷ Ya'kubî, *Târîhu'l-Ya'kubî*, 2: 5-6; William G. Millward, "Al- Yaqubi's Sources and the Question of Shi'a Partiality", *Abr-Nahrain*, 12 (1972): 48.

¹¹⁸ Franz Rosenthal, *A History of Muslim Historiography* (Leiden: E. J. Brill, 1968), 133; Dûri, *Neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, 44; Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 4: 237; Thomas, *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, 2: 76; Zaman, "Al-Ya'kubî", 11: 257.

¹¹⁹ Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 4: 237; Dûri, *Neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, 44; Zaman, "Al-Ya'kubî", 11: 257.

bilgilerden önceye yerleştirilir.¹²⁰ Bu bilgilerden sonra İslâm tarihini, halifelerin başa geçişlerine göre düzenler. Halifeleri anlatmaya Ebu Bekir'le başlayan Ya'kubî, Abbâsî halifesi Mu'temid (ö. 279/892) döneminin ilk yıllarının anlatımıyla eserini sonlandırır.¹²¹ Her bir halife, ayrı bir başlık altında incelenir. Bu başlıklar altında, halifenin başa geçme tarihine, halifenin doğum haritası/burcuyla birlikte yer verdikten sonra halifenin döneminin olaylarına temas eder. Halifenin karakteri, memurları (kadılar), hac emirleri ve askeri seferleri ve bu seferlerin komutanları sıralanır.¹²² Halifeler dönemi için Ya'kubî, nadiren ilk tarihçilerden alıntılar yapmaktadır. Kendi dönemine yaklaşıldığında ise, bilgiyi aldığı ravilerin bilgisine de yer vermektedir. Emeviler ve Abbâsîler'in ilk dönemi hakkında kısmen yeterli bilgi vermesine rağmen kendi yaşadığı dönem hakkında verdiği bilgiler çok yetersizdir.¹²³ Ya'kubî diğer tarihçiler tarafından da verilmiş çok sayıda mektup ve konuşmaya eserinde yer vermeyi ihmal etmez. O ayrıca eserinde *evaile* önem vermiştir.¹²⁴

Ya'kubî, İslâm tarihi bölümünü yazarken rivayetleri tetkik ederek almıştır. Kaynakları noktasında, siyer, ahbar, tarih ravilerinden ve ulemeden önde gelen şeyhlerin rivayetlerine dayandığını açıklar. Kullandığı kaynakların ihtilafa düştükleri yerlere eserinde yer vermez.¹²⁵ Her rivayet için isnad verme, önceki dönemler için geleneksel tarih anlatım yöntemi idi. Ya'kubî, bu yöntemden tamamen vazgeçer ve sık sık isnad vermeksizin akıcı bir anlatım sunar¹²⁶ Ya'kubî'nin çağdaşı İbn Kuteybe (ö. 276/895)'nin çalışmaları da isnad kuralının katı kullanımının yıkıldığı örnekler arasındadır. Ya'kubî'nin diğer çağdaşı Ebu Hanife ed-Dineveri (ö. 282/895), tarih eserinde sadece isnad yöntemini tanıma yollarını verir. İsnad yöntemini kullanmayan bu müelliflerin ortak özelliği, benzer bir tarihi arka plana sahip olmalarının yanı sıra gerek aile geçmişleri gerekse Arapların idaresindeki İran/Acem illerini uzun bir zamandır tanıyor olmalarıdır.¹²⁷

Ya'kubî, sadece ikinci cildin başlangıcında görünüşte mantıklı olmayan

¹²⁰ Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, 134.

¹²¹ Zaman, "Al-Ya'kubî", 11: 257.

¹²² Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, 134.

¹²³ Margoliouth, *Lectures on Arabic Historians*, 125; Brockelmann, "Ya'kubî", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986), 13: 352.

¹²⁴ Zaman, "Al-Ya'kubî", 11: 258; Margoliouth, *Lectures on Arabic Historians*, 125-126.

¹²⁵ Dûri, *Neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, 45.

¹²⁶ Millward, "Al- Yaqubi's Sources and the Question of Shi'a Partiality", 49; Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm*, 39.

¹²⁷ Millward, "Al- Yaqubi's Sources and the Question of Shi'a Partiality", 49.

bir sırayla kaynaklarının özet bir listesini vermekle yetinmiştir.¹²⁸ Eserinin genelinde ise, kaynağına veya isnad zincirine çok az yer verdiği dikkat çekmektedir.¹²⁹ Muhtemelen ilk bölümün de kaynakları baş tarafta zikredilmekte idi. Fakat bu kısım kaybolduğu için bu bölümün kaynaklarını bilme imkânına sahip değiliz.¹³⁰ Şîi ve Abbâsî âlimler (Süleyman b. Ali el-Haşimî gibi), Medineli âlimler (Vâkîdî ve İbn İshak gibi), tarihçiler (Medâini, Heysem b. Adiy, İbn Kelbî), astronomlar (Müneccim Harizmî ve Mâşâallah gibi) onun kaynakları arasındadır.¹³¹ Ya'kubî'nin çalışmasında, zamanına yakın olaylar tek bir kaynağa dayanır. Ya'kubî'nin gençliği esnasında meydana gelen olayların onun doğrudan deneyimi veya şahsi bilgisi olduğu kabul edilebilmesine rağmen o kendisinin ravisi olduğu hiçbir bilgi vermez. Kitaptaki son tarih hicrî 259 yılı olduğundan Ya'kubî'nin olgunluk yıllarına tekabül eden hiçbir olay anlatılmamaktadır.¹³²

2. *Kitâbü'l-Büldân*

Ya'kubî'nin diğer bir önemli eseri 278/891 yılında Mısır'da tamamladığı,¹³³ İslâm, Türk ve Kuzey Afrika topraklarının idari coğrafyasını anlatan *Kitâbü'l-Büldân*'ıdır. Bu kitabın Bizans, Hindistan ve Çin'i anlatan bölümleri mevcut değildir. Ya'kubî'nin bu eseri, anlattığı bölgelere dair birçok tarihi, topografik ve istatistiksel bilgi vermektedir.¹³⁴

Eserine “Gençliğimin başlarında ve yetişkinlik uğraşlarım esnasında genç yaştan itibaren seyahat ettiğim için zekâmı çeşitli toprakların hikâyelerini ve bu toprakların arasındaki mesafeyi öğrenmeye adanmıştım. Seyahatlerim devamlıydı ve memleketim dışındaki ikametlerim hiç bitmedi. Bu topraklarda biriyle karşılaştığımda onun memleketi ve şehirleri hakkında soru sordum. Ve ardından bana aktarılan bilgiyi en güvenilir şahitlerden doğruladım. Doğu ve Batı'dan birçok insana tek tek sorular sordum. Bu haberler ve onların aktardıklarını uzun bir zamanda yazdım”¹³⁵ sözleriyle başlayan Ya'kubî, Bağdat'ı övdüğü anlatımıyla devam eder. Bağdat'tan sonra

¹²⁸ Dûri, *Neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, 45; Millward, “Al- Yaqubi's Sources and the Question of Shi'a Partiality”, 49.

¹²⁹ Dûri, *Neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, 45.

¹³⁰ Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm*, 39.

¹³¹ Dûri, *Neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, 45.

¹³² Millward, “Al- Yaqubi's Sources and the Question of Shi'a Partiality”, 49-50.

¹³³ Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 4: 236; Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm*, 37; Zaman, “Al-Ya'kubî”, 11: 258.

¹³⁴ Zaman, “Al-Ya'kubî”, 11: 258; Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 4: 237.

¹³⁵ Anthony, “Was Ibn Wadihal-Ya'qubi a Shi'ite Historian? The State of the Question”, 18-19.

Abbâsîlere bir dönem başkentlik yapan Samarra'yı ele alır. Diğer toprakları ise Doğu, Kible (güney), kuzey olmak üzere üç bölge altında inceler.¹³⁶

Araplarda tarihi coğrafya alanında eser yazan ilk müellif olan Ya'kubî'nin¹³⁷ bu eserinden İbnü'l-Adim, Kazvini ve Makrizi gibi müellifler oldukça fazla alıntılama yapmışlardır.¹³⁸

3. Müşâkeletü'n-nâs li-zamânihim

Millward tarafından ortaya çıkartılan *Müşâkeletü'n-Nâs li-Zamânihim*,¹³⁹ eserini Ya'kubî *Tarih*'inden muhtemelen yirmi yıl sonra ölümüne yakın bir dönemde kaleme almıştır.¹⁴⁰ Hz. Ebu Bekir'den Mu'tazid'a kadar olan çeşitli halifelerin dönemlerini kısa bir şekilde ele alır. Yazar bu çalışmada, taklit etmenin esaslarını İslâm medeniyetinin gelişmesindeki en önemli faktörlerden birisi olduğu tezini kanıtlamaya çalışır.¹⁴¹ Açık felsefi yorumlamaları içermeyen bu çalışmanın başlıca değeri, İslâm'ın ekonomik, sosyal ve kültürel tarihine sağladığı kanıtların zenginliğindedir.¹⁴²

4. Eserlerinden Hareketle Şîi Olduğu İddiası

a. *Tarih*'inden Hareketle Şîi Olduğu İddiası

132/750 yılından başlayarak tarihçilerin Abbâsîleri, Emeviler'in ya da Hz. Ali taraftarlarının hakkını gasp edenler olarak mı göreceği, yoksa Hz. Ebu Bekir'den başlayan halifelik geleneğinin meşru mirasçıları olarak mı kabul edeceği en önemli dini-siyasi meselesi haline gelmişti. Bir tarihçinin, Abbâsî devriminden önceki bir buçuk asırlık İslâm tarihi hakkındaki bütün yorumlamaları, onun bu hassas sorunu nasıl çözdüğüne bağlı olmuştur.¹⁴³ Araştırmacılar arasında, Abbâsî dönemi müelliflerinden olan Ya'kubî'nin eserinde Abbâsîlere karşı olumsuz bir ifadesi olmamasına rağmen Hz. Ali için övücü ifadelerle daha fazla yer verdiği kabul edildiğinden tarafını Hz. Ali'den yana kullandığı kabul edilmektedir.

Ya'kubî'nin biyografisinde kendi mezhebine dair bilgi vermemesi,

¹³⁶ Ya'kubî, *Kitâbül-Büldân*, 4, 28, 44, 92, 106.

¹³⁷ Dûri, *Neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, 44.

¹³⁸ Anthony, "Was IbnWadihal-Ya'qubi a Shi'ite Historian? The State of the Question", 21.

¹³⁹ Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, 1: 557.

¹⁴⁰ Millward, "The Adaptation of Men to Their Time: An Historical Essay by al-Ya'qubi", 331.

¹⁴¹ William G. Millward, "The Adaptation of Men to Their Time: An Historical Essay by al-Ya'qubi", *Journal of the American Oriental Society*, 84/4 (1964): 329.

¹⁴² Millward, "The Adaptation of Men to Their Time: An Historical Essay by al-Ya'qubi", 330.

¹⁴³ R. Stephen Humphreys, *İslam Tarihi Metodolojisi Bir Sosyal Tarih Uygulaması*, trc. Murtaza Bedir, Fuat Aydın (İstanbul: Litera yayıncılık, 2004), 100-101.

Sünnî ve Şîî rical kitaplarının hiç birinde akidesine işaret edilmemesi,¹⁴⁴ Abbâsîler döneminde özellikle de Ya'kubî'nin yaşadığı dönemde Şîîlikten veya Sünnîlikten ne anlaşıldığı belirsiz olduğu için¹⁴⁵ mezhebi eğilimini ortaya koymak zorlaşmaktadır.

Ya'kubî'nin Şîî olduğu görüşünün başlangıcı M. J. de Goeje'nin 1876'da Cambridge el yazmasını yayınladığı baskıya kadar götürülebilmektedir. Bu çalışmanın editörü M. Th. Houtsma, 1883'de E. J. Brill tarafından yayınlanan baskının önsözünde de Goeje'nin hükmünü tekrarlar.¹⁴⁶ M. J. De Goeje ve M. Th. Houtsma, Ya'kubî'nin itidalli Şîî taraftarı olduğunu, fanatiklikten nefret eden ılımlı olduğunu, teşekkülünü tamamlamadan önceki eski Şîîliği koruduğunu söyler. De Goeje ile başlayan Ya'kubî'nin Şîî olduğu yönündeki görüşün Goldziher, E. G. Browne, Brockelmann, H. A. R. Gibb, Claude Cahen, N. A. Faris, Franz Rosenthal, D. M. Dunlop, A. A. Duri, R. S. Humpreys, Fred Donner ve Wilferd Madelung'un çalışmalarında devam ettiği gözlenir.¹⁴⁷

Bu müelliflerin Ya'kubî'nin akidesi üzerine yaptıkları yorumlar ise şöyledir: Brockelmann, Ya'kubî'nin imamîlerin mutedil bir kolu olan Musaviyye'ye mensup olduğunu;¹⁴⁸ Rosenthal ise, yazarın Şîî inancının, Hicret'in birinci yüzyılı olaylarının Şîî versiyonlarında görünen tercihte ve ilme katkıları vurgulanan on iki imamlara ayrılmış biyografik bilgilerde daha çok belirginleştiğini söyler.¹⁴⁹ Camilla Adang, Şîîliğin Caferiyye mi yoksa Museviyye koluna mı mensubiyetinin tartışmalı olduğunu ancak Şîîliğin hangi koluna mensup olursa olsun Ya'kubî'nin, ilk Şîî müelliflerden kabul edilebileceğini çünkü İslâm tarihini Şîî bakış açısıyla yazdığını ifade eder. Ayrıca sadece İslâm tarihi anlatımında değil ilk ciltte Âdem ve Havva'da başlatıp İsa'ya kadar getirdiği Hristiyan tarihini anlatırken, Âdem'in çocukları arasından dini lider ataması anlatımındaki vurgusu sebebiyle de Şîî eğiliminin görülebileceğini ilave etmektedir.¹⁵⁰

Claude Cahen, Ya'kubî'nin, Şîîliğin tam olarak tanımlanmadığı zamanlarda Şîî olduğu¹⁵¹ yönündeki düşüncesini, daha sonraki başka bir çalışmasında "Şîîliğin İmamiyye koluna mensub bulunduğunu ancak

¹⁴⁴ Abdulazîz Muhammed Nûr Velî, *Şîa ve Tarihi Rivâyetler*, trc. Mücahit Yüksel (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 187-188.

¹⁴⁵ Anthony, "Was IbnWadihal-Ya'qûbî a Shi'ite Historian? The State of the Question", 18.

¹⁴⁶ Anthony, "Was Ibn Wadihal-Ya'qûbî a Shi'ite Historian? The State of the Question", 16.

¹⁴⁷ Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", 210, 211, 212.

¹⁴⁸ Brockelmann, "Ya'kûbî", 13: 351.

¹⁴⁹ Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, 134.

¹⁵⁰ Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm*, 37-38.

¹⁵¹ Cahen, "History and Historians", 198.

huzursuzluk çıkararak Şîî taraftarlarını kontrol altında tutan Sünnî Tâhirîleri rahatsız etmediği” kanaatine dönüştürdüğü¹⁵² dikkat çekmektedir. David Thomas, bazı görüşlerinde Şîî inançlarının izlerinin görülebildiğinden Ya'kubî'nin bir Şîî olabileceği kanaatini belirtir.¹⁵³

Dûri, Ya'kubî'nin dört halife ve Emevileri konu edinen rivayetlerinde bazen Şîîliğin ortaya çıktığını söyler.¹⁵⁴ Ya'kubî'nin, Emevileri yıkan Abbâsîlerin kurulmasını sağlayan ihtilal “daveti”ni Haşimilerin daveti, Abbâsîler dönemini “devlet” olarak isimlendirmesi, İbn Hübeyre ve Ebu Müslim'in öldürülmesi ve Bermekiler ailesinin bertaraf edilmesi gibi Abbâsîleri sıkıntıya düşüren bazı olayları uygun bir üslupla anlatması, Musa Kazım'ın vefatı konusunda ise Abbâsîlerin beyanıyla yetinmesi ve tehlikeli Zenc isyanını basit bir üslupla anlatması dolayısıyla¹⁵⁵ Abbâsî'ye karşı müsamahası ortaya çıkmaktadır. Ancak bu deliller, Ya'kubî'nin Şîîliğinden ziyade Abbâsî taraftarlığını göstermesi daha muhtemeldir.

Ya'kubî'nin kaynakları hakkında çalışma yapan Millward, onun sadece Ali'nin torunlarının kaynaklarındaki malzemeyi kullanmadığı, aynı zamanda kendi döneminde Şîî olarak bilinen yazarlardan da istifade ettiği tespitinde bulunur.¹⁵⁶

Araştırmacılar, Ya'kubî'nin Şîî olduğu ispatlamak için başvurdukları *Tarih*'inin yayınlamasının ardındaki yüzyıllarda yaşayan çağdaş tarihçiler, Şîî kabul edilen görüşlerinin, tarihinden nasıl okunması gerektiği noktasında bir fikir birliği sağlayamamışlardır.¹⁵⁷

Yukarıda zikredilen görüşlerden de anlaşılacağı üzere, Ya'kubî'nin *Tarih*'inden hareketle Şîî eğilimini anlamak için genellikle eserde geçen bölüm başlıklarına dayanan sığ bir analiz yöntemi kullanılmıştır. Ya'kubî'nin, Ali ve Hasan için “halife”, diğerleri için “eyyâm” ifadesini kullanmasından hareketle araştırmacılar, Ya'kubî'nin Ali ve Hasan'ın meşruiyeti ile diğer yöneticilerin gayri meşruluğu arasında ayırım yaptığı yorumunu yaparlar. Ayrıca Ya'kubî'nin, On İki İmam Şîîliğinin imamlarının ölümleri için “vefat” başlığını kullanmasını Şîîliğinin delili olarak görmüşlerdir.¹⁵⁸

¹⁵² Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm*, 37.

¹⁵³ Thomas, *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, 2: 75.

¹⁵⁴ Dûri, *Neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, 45.

¹⁵⁵ Dûri, *Neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, 46.

¹⁵⁶ Millward, “Al- Yaqubi's Sources and the Question of Shi'a Partiality”, 69.

¹⁵⁷ Anthony, “Was Ibn Wadihal-Ya'qubî a Shi'ite Historian? The State of the Question”, 16.

¹⁵⁸ Anthony, “Was Ibn Wadihal-Ya'qubî a Shi'ite Historian? The State of the Question”, 24-25.

Bu iddialarla ilgili olarak araştırmacı Daniel, Ya'kubî'nin baskısının yapıldığı *Tarih*'inin el yazmalarını inceler ve Ya'kubî'nin *Tarih*'inin Houtsma'nın 1883'te yaptığı baskısının ve Arap dünyasında yapılan tekrar baskılarının temelini Şubat-Mart 1685'te Şîî egemenliğindeki Safeviler döneminde kopyalanmış geç dönem Cambridge el yazmasına dayandığını tespit eder.¹⁵⁹ Houtsma'nın yayınladığı Ya'kubî'nin *Tarih*'inde, herhangi bir istinsah, icaze ve kıraat kaydı yoktur. Bu yazmada, Ali'nin hilafeti başlığı diğer başlıklarla boyut ve yazı tarzı açısından da uyuşmamaktadır.¹⁶⁰ Ayrıca Ya'kubî eserinde on iki imam Şîîlerinin imamlarının hepsi için ayrı bir başlık açmadığı, Musa Kazım ve Ali Rıza için açılan vefat başlığının Houtsma'nın kendi ilavesi olduğu ve bu başlığın ne Cambridge ne de Ryland'daki el yazmalarında bulunmadığı belirlenmiştir.¹⁶¹ Manchester el yazmasında sadece Rıza'nın değil aynı zamanda Musa b. Cafer'in de vefat başlığı yoktur. Bu nüsha muhtemelen Şîî olarak tanımlanan Ahmed b. Hüseyin b. Ahmed b. Ali el-Nehdi'nin el yazmasından kopyalanarak elde edilmiş ve Şîî okuyucunun ilgisini çekmek için de bu yazmanın altı bölümünün başına ilave yapılmıştır.¹⁶²

Ya'kubî'nin *Tarih*'inin Cambridge ve Ryland'daki el yazmaları karşılaştırıldığında bu yazmalar aynı kalıptan türemesine rağmen başlıklar, bölümler ve isimlerin ardındaki saygı ifadeleri birbirinden farklıdır. Bunlar aktarım esnasında silme ve genişlemeye uğrayan yerlerdir ve buralar müstensihin ürünüdür.¹⁶³ Zaten başlıklardan hareketle el yazmalarında yazarın niyetini yargılamak kabul edilemez. Müstensih başlıkların seçiminde, dua cümleleriyle süsleme de, metni kopyaladığı kişi ya da kişileri memnun etmede etkin rol oynadığından bunlar metnin niyetini her zaman yansıtmaz.¹⁶⁴

Cambridge el yazması sadece ilk halifelerin eyyâmlarına atıfta bulunan başlıklara sahip değil, aynı zamanda Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in halifeliğine özellikle atıfta bulunan kenar başlıklarına da sahiptir.¹⁶⁵ Matbu baskıda önemli kişilerin ardındaki dua cümleleri yoktur. El yazmasında ise dua cümleleri çok fazla kullanılmışsa da, Şîî bir metinde bulunması beklenen şeylerin tamamına sahip değildir. Mesela Emevi halifesi Ömer b. Abdülaziz'in

¹⁵⁹ Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", 224-225; Anthony, "Was IbnWadihal-Ya'qubi a Shi'ite Historian? The State of the Question", 25.

¹⁶⁰ Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", 225.

¹⁶¹ Anthony, "Was IbnWadihal-Ya'qubi a Shi'ite Historian? The State of the Question", 25.

¹⁶² Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", 225, 226.

¹⁶³ Anthony, "Was IbnWadihal-Ya'qubi a Shi'ite Historian? The State of the Question", 25.

¹⁶⁴ Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", 224.

¹⁶⁵ Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", 225

isminin arkasındaki hayır duası el yazmasında olmasına rağmen basılmış metinde yoktur. Ayrıca Şiî inancına aykırı bir şekilde Ebu Bekir, Ömer, Osman, Aişe, Peygamber'in ailesi ve sahabeye hayır duası mevcuttur. İmamlar için özel başlıklardan biri olan Rıza'nın vefatı başlığı el yazmalarının hepsinde mevcut değildir.¹⁶⁶

Ya'kubî eserinde "Bu kitabımız (ikinci cilt), Resûlullah'tan sonra gelen halifelerin haberlerine ve sırasıyla halifelerin siretlerine, fetihlerine, olaylara ve dönemlerinde (eyyâm) yaptıklarına ve görev sürelerine yer verir."¹⁶⁷ ifadelerini kullanır. Böylece Ya'kubî tek seferde Peygamber'in haleflerinin her birini halife kabul eder ve özellikle halifelerin dönemlerinin hikayelerini "onların eyyâmı" altında toplayacağını belirtir.¹⁶⁸ Ya'kubî'nin eserinde halifeler için atılan başlıkların altındaki başlangıçları, kırılma noktaları hariç (Ebu Bekir'in halife seçilmesi gibi) genellikle aynıdır. Ömer, Osman ve Ali için "halife oldu" derken aynı ifadeyi Hasan b. Ali için kullanmaz. Emevi halifelerinden Ömer b. Abdülaziz hariç hepsine melik ifadesini kullanır. Bu ifadeyle artık halifelikten saltanata geçildiğini belirtmiş olabileceği gibi Abbâsîler döneminde yazılmış bir eser olması sebebiyle Emevilerin idareciliklerinin gayri meşruluğunu ortaya koymayı amaçlamış olabilir. Emevi halifelerinden Ömer b. Abdülaziz için "melik" ifadesini kullanmaması, Sünnî doktrinindeki Hz. Ömer'in soyundan olması ayrıcalığını Ya'kubî'nin de gözetmiş olduğu bir ayrıntıdır. Ayrıca Abbâsî halifeleri için "beyat edildi" ifadesini kullanıp "melik" ifadesini kullanmaması da Abbâsîlere karşı ifadelerinde temkinli davrandığını göstermektedir.¹⁶⁹ Ancak *Kitâbü'l-Büldân*'ın da Abbâsî halifelerinden melik diye bahsetmesi¹⁷⁰ halifeler arasında herhangi bir ayırım yapmadığının delilidir.

İslâm Tarih yazıcılığında Sünnî ve Şiîler hiçbir zaman düşmanca iki gruba ayrılmadığından¹⁷¹ Ya'kubî'nin de, Hz. Ali taraftarlarına düşman olmayan malzemeyi koruyan bir Sünnî yazar gibi davrandığı görülmektedir.¹⁷²

b. *Kitâbü'l-Büldân*'dan Hareketle Şiî Olduğu İddiası

Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*'ın da Şiîler hakkında bilgi verme imkânı

¹⁶⁶ Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", 226.

¹⁶⁷ Ya'kubî, *Târîhu'l-Ya'kubî*, 2: 6.

¹⁶⁸ Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", 223; Anthony, "Was IbnWadihal-Ya'qubî a Shi'ite Historian? The State of the Question", 25.

¹⁶⁹ Ya'kubî, *Tarihü'l-Ya'kubî*, 2: 26, 55,74, 121, 226.

¹⁷⁰ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 33.

¹⁷¹ Anthony, "Was IbnWadihal-Ya'qubî a Shi'ite Historian? The State of the Question", 34.

¹⁷² Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", 217.

varken bunu çok az yapmaktadır. Bu çalışmasında, Rıza'yı imam olarak tanıtmadığı gibi ölümüyle de ilgili herhangi bir bilgi de vermemektedir. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a halife demekten geri durmamaktadır.¹⁷³

Ya'kubî'nin *Kitâbü'l-Büldân*'ına bakıldığında dua cümleleri, Emirü'l-müminin ve halife tanımlamalarında bir düzensizlik mevcuttur. Hz. Ömer için, "Ömer b. Hattab"¹⁷⁴ ifadesini kullandığı yerler olduğu gibi, "Ömer b. Hattab'ın hilafetinde"¹⁷⁵ ifadesini de kullanmaktadır. Hz. Osman için de "Osman b. Affan günlerinde" dediği gibi¹⁷⁶ "Osman'ın hilâfeti döneminde" ifadesine de yer vermektedir.¹⁷⁷ Hz. Ali için "Emîru'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Talib'in hilâfetinde"¹⁷⁸ tabiri yanı sıra sadece "Ali b. Ebî Talib" ifadesini kullandığında aleyhisselam¹⁷⁹ dua cümlesini ilave etmektedir. Emevilerin devletinin kurucusu Muaviye b. Ebi Süfyan için, "Muaviye'nin hilafetinde" tabirini kullandığı gibi "günlerinde"¹⁸⁰ ifadesini de kullanır. Diğer Emevi liderleri için de Muaviye ile aynı ifadeleri kullanır.¹⁸¹

Abbâsî halifelerini, eserinin çeşitli yerlerinde, "halife" veya "emirü'l-müminin" diye niteler.¹⁸² Ancak bu tabirleri kullanması da daimi değildir. Mesala Harun Reşid'e "emirü'l-mü'minin" dediği gibi, "Harun Reşid günlerinde"¹⁸³ de der. Me'mun'u halife olarak nitelediği yerlere karşın sadece "Me'mun" dediği yerler de vardır.¹⁸⁴ Eserinde Abbâsî halifeleri için karşılaşılan diğer tabirler ise şöyledir: "Musa Hâdî'nin hilafetinde", "Müstain'in hilafetinde", "Emirü'l-mü'minin Mehdî", "Emîru'l-mü'minîn Mansur".¹⁸⁵ *Kitâbü'l-Büldân*, Abbâsîlere ve Abbâsîlerin başkentine övgülerle doludur. Ya'kubî, "Abbâsîler'in iktidar olunca, basiretli görüşleriyle Bağdat'ın bulunduğu Irak'a yerleştiklerini söyledikten sonra Irak'ın havası, konumu verimliliği ve arazi yapısı gibi özelliklerini Şam, Horasan, Mısır, Afrika, Ermeniyye hatta Hicaz ile mukayese ederek her bakımdan Bağdat'ın üstünlüğünü kanıtlamaktadır.¹⁸⁶

¹⁷³ Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", 221-222.

¹⁷⁴ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 94, 117.

¹⁷⁵ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 113, 118, 135.

¹⁷⁶ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 139.

¹⁷⁷ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 59, 65, 71, 128, 132.

¹⁷⁸ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 59, 77.

¹⁷⁹ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 77, 78, 95.

¹⁸⁰ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 136, 66.

¹⁸¹ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 73, 74, 113.

¹⁸² Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 8, 22, 28, 29, 33.

¹⁸³ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 54, 74, 102, 68.

¹⁸⁴ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 89.

¹⁸⁵ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 87, 91, 102, 107.

¹⁸⁶ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 6-7.

Araştırmacıların genellikle Şiîliğinin göstergesi kabul ettikleri Selman-ı Farisi'ye karşı tutumuna bakıldığında, Ya'kubî'nin Selman-ı Farisi için dua cümlesini kullandığı ve kullanmadığı¹⁸⁷ yerler mevcuttur.

Ya'kubî'nin eserindeki bu düzensiz ifadelerden de anlaşılmaktadır ki, o dört halifeyi olduğu gibi Emevi ve Abbâsî yöneticilerini de halife kabul etmektedir. Tabirlerdeki ve dualardaki değişiklikler istinsah sürecinden kaynaklanabileceği gibi, müellifin hep aynı ifadeyi kullanmayarak okuyucuyu sıkılamayı amaçladığı da düşünülebilir.

c. *Müşâkeletü'n-nâs li-zamânihim*'den Hareketle Şiî Olduğu İddiası

Bu çalışmada Ya'kubî'nin Şiî eğilimini yansıtan üç özellik bulunduğu iddia edilmektedir. Bunlar, Selman-ı Farisi'nin kişiliğini övmesi, "aleyhisselam" ifadesini sadece Ali b. Ebi Talib ismiyle kullanması ve Şiî bakış açısına müsamahalı olan ve Hz. Ali taraftarlarına saygısıyla bilinen Abbâsî halifesi Me'mun'a diğer halifelere göre daha fazla yer ayırmasıdır. Millward, ilk iki iddianın, metin aktarılırken kâtibin süslemelerinden kaynaklanabileceğini fakat üçüncü iddiayla birlikte düşünüldüğünde Ya'kubî'nin Şiî olma ihtimalinin arttığını söyler.¹⁸⁸ Fakat Millward, "Ebu Bekir'i, Hz. Muhammed'in Müslümanların en zahidi olarak tanımlamasının" metinde bulunduğunu ve bununla Şiîliğini nasıl bağdaştırdığını açıklamamakta ayrıca, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve diğer sahabe için dua cümlelerini eşit derecede kullanmasını ve Hz. Ali'ye Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a oranla daha az yer ayırmasını izah etmemektedir.¹⁸⁹

Bütün bu iddialardan anlaşılan, Ya'kubî'nin Şiî olduğu kabulünden hareketle eserlerinin Şiî bakış açısıyla okunmasının önü açılmıştır. Ama eserlerine müracaat edildiğinde Ya'kubî'nin itidalli davrandığı görülmektedir. Muhammed Qasım Zaman'ın, Ya'kubî'nin dini eğiliminin belirsizliğini ortaya koyduğu şu ifadelerle konuyu bitirelim: "İmamiyye ve onun imamlarına yapılan işkencelere ayrı bir önem verir. Fakat Ya'kubî'nin, Osman'ın halifeliğini düşmanca anlatımı, diğer halifelere karşı ara bulma ihtimalini çok aza indirir. Ya'kubî'nin Ümeyyeoğullarına karşı düşmanlığı açıkça görülürken, onun Ali'ye karşı eğilimi belirsiz kalır. Ya'kubî'nin Abbâsîlere karşı tutumunda çelişen noktalar bulunmasına rağmen genelde olumludur. Ya'kubî'nin Abbâsî yönetimini hilafetten ziyade sadece "Eyyâm"

¹⁸⁷ Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân*, 51, 107.

¹⁸⁸ Millward, "The Adaptation of Men to Their Time: An Historical Essay by al-Ya'qubi", 332.

¹⁸⁹ Daniel, "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered", 222-223.

olarak tanımlaması, yönetime karşı onun tutumundaki bazı kararsızlıkları gösterebilir. Örneğin, on iki imam Şiîliğinde yedinci imam olan Musa Kazım'ın ölümünü anlatırken onun ölümünden açıkça halifeyi suçlamaz. Fakat Harun Raşid onu hapsettiğinden Abbâsîlere övgü niteliğinde şeyler de söylemez. Ya'kubî anlatımlarında isnad vermemesine rağmen onun bilgilerinin bazıları Abbâsî ailesi (kendisi Abbâsîlerin mevlâsıdır) kaynaklıdır. Fakat Ali oğulları (özellikle altıncı imam Cafer b. Muhammed kanalıyla) kaynaklı rivayetler de mevcuttur."¹⁹⁰

Sonuç

Ya'kubî hakkında kaynaklarda detaylı bilgi bulunmamasına rağmen araştırmacıların bu sınırlı bilgiyi yorumlaması üzerine birçok kanaat ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi ise Ya'kubî'nin Şiî olduğu yönündeki iddiadır.

Sünnî ve Şiî ricâl kitaplarında Ya'kubî'nin mezhebi üzerine herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen De Goeje'nin 1876'da yaptığı çalışma neticesinde Ya'kubî'nin Şiî olduğunu söylemesi ile başlayan bir kanaat ortaya çıkmıştır. Bu bilgi Ya'kubî'nin eserlerinin Şiî olduğu düşüncesiyle okunmasına sebep olmuş ve araştırmacılar da eserlerinde gördükleri karineleri bu yönde yorumlamayı kendilerine amaç edinmişlerdir. Hâlbuki eserlerinde Şiî olduğu iddiasını ortaya koyacak karinelerin yanı sıra bu görüşün tam tersini ortaya koyacak karineler de mevcuttur. Araştırmacıların en çok hakkında söz söyledikleri *Tarih* eserinin Şiî bir müstensih tarafından yazılmış olması göz ardı edilerek Ya'kubî'nin mezhebinin hep Şiî olduğu vurgusu yapılmıştır.

Ya'kubî'nin Şiî olduğunu kanıtlamakta kullanılan en önemli delillerden bir tanesi dedesi Vâdih'in Şiî olduğunu aktaran rivayettir. Ancak Ya'kubî'nin dedesi Vâdih'in, Fahh Savaşından sonra İdris b. Abdullah'ın kaçmasına yardım ettiği için "habis bir Rafizi" olduğunu aktaran Taberî rivayeti meçhul raviler tarafından nakledildiğinden herhangi bir delil değeri taşımadığı hep göz ardı edilmiştir. Ayrıca Ya'kubî'nin dedesinin kaçmasına yardım ettiği İdris b. Abdullah'ın kurduğu İdrisîler hanedanına (172/789- 375/985) gitmek yerine Sünnî iki devlete hizmet etmeyi tercih etmiş olması önemlidir. Zira Ya'kubî bu hanedanlığa gittiğine dair kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmaması Vâdih'in İdris b. Abdullah'a yardım ettiği olayın tarihen vuku bulmuş olma ihtimalini şüpheli hale getirmektedir.

Ya'kubî'nin hizmet ettiği Tâhirîler Sünnî bir devlet olmasına rağmen

¹⁹⁰ Zaman, "Al-Ya'kubî", 11: 257-258.

gerek kurucusu gerekse yöneticilerinin zaman zaman Şîlikle itham edilmiş olması Tâhirîlerin Şîî bir devlet olabileceğini akla getirmektedir. Fakat Şîlikle itham edilen bu yöneticilerin icraatlerine bakıldığında Şîî yanlısı bir politika izlemedikleri görülmektedir. Ya'kubî'nin hizmet ettiği bir diğer devlet olan Tolunoğulları ise, zaten Sünnî bir devlettir. Fakat Ya'kubî'nin gidebileceği başka devletler varken hizmet etmek için Sünnî iki devleti seçmesi dikkat çekmektedir.

Ya'kubî'nin biyografisi, hizmet ettiği devletler ve eserleri mezhebi eğilimine dair net bir bilgi sunmamasına rağmen Ya'kubî'nin Şîî addedilmesi haksız bir itham gibi görünmektedir. Bu yüzden Ya'kubî ve eserleri incelenirken Şîî bakış açısından ziyade tarafsız bir bakış açısının tercih edilmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

KAYNAKÇA

- ADANG, Camilla. *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible From Ibn Rabban to Ibn Hazm*. Leiden, New York, Cologne: E. J. Brill, 1996.
- AĞARI, Murat. "Ya'kubî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43: 287-288. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- ALTUNDAĞ, Şinasi. "Tolunlular". *İslâm Ansiklopedisi*. 12/1: 430-438. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979.
- ANONİM, *Ahbârü'd-devleti'l-Abbâsiyye' ve fihî Ahbâri'l-Abbâsî*, thk. Abdulaziz ed-Dûrî, Abdülcebbâr el-Muttalibî. Beyrut: 1971.
- ANTHONY, Sean W. "Was Ibn Wadih al-Ya'qubi a Shi'ite Historian? The State of the Question". *Al-Usur al-Wusta* 24 (2016): 15-41.
- BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. *Ensâbü'l-eşrâf*. thk. Muhammed Muhammed Tâmir. 8 cilt. Beyrut: Dârû'l-İlmiyye, 2011.
- BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahyâ. *Fütûhu'l-Büldân Ülkelerin Fetihî*. trc. Mustafa Fayda. İstanbul: Siyer Yayınları, 2013.
- BOSWORTH, C. E. "The Tahirids and Persian Literature". *Journal of Persian Studies* 7 (1969):103-106.
- BROCKELMANN, Carl. "Ya'kubî". *İslam Ansiklopedisi*. 13: 351-352. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986.
- BROCKELMANN, Carl. *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*. Arapça'ya trc. Yakub Bekir, Ramazan Abduttevvâb. 3. Baskı. 6 Cilt. Kahire: Dar'ul-Maarif, ts.
- CAHEN, Claude. "History and Historians". *Religion, Learning and Science in the Abbasid Period*, ed. M. J. L Young- J. D. Latham- R. B.Serjeant. 188-

233. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- CRONE, Patricia. *Slaves on Horses The Evolution of the Islamic Polity*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- ÇAMYAR, Selahattin. *Ya'kûbî ve Tarihçiliği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- DANİEL, E. L. "Al-Ya'qubi and Shi'ism Reconsidered". *Abbasid Studies: Occasional Papers of the School of Abbasid Studies*. ed. James E. Montgomery Paris: Peeters Publishers, 2004.
- DEMİRCİ, Mustafa. *İslamın İlk Üç Asrında Toprak Sistemi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003.
- Dûri, Abdulaziz. *Neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*. Beyrut: 2005.
- el-BAĞDADÎ, Abdülkadir. *Mezhepler Arasındaki Farklar*. trc. Ethem Ruhi Fiğlalı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.
- ELÇİBEY, Ebülfez. *Tolunoğulları Devleti*. trc. Selçuk Alkın. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1997.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi. "Şiîliğin Doğuşu ve Gelişimi". *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*. İstanbul: İslamî İlimler Araştırma Vakfı, 1993.
- GENÇDOĞAN, Ahmet. "Kelâmî Yaklaşımların Oluşumuna Etki Etmesi Bakımından Sahabe Anlayışı". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 51 (Haziran 2019): 283-301.
- GORDON, M. S. "Tulunids". *El²*. 10: 616-618. Leiden: 2000.
- HUMPREYS, R. Stephen. *İslam Tarihi Metodolojisi Bir Sosyal Tarih Uygulaması*. trc. Murtaza Bedir- Fuat Aydın. İstanbul: Litera yayıncılık, 2004.
- İbn TAĞRİBERDÎ, Cemalüddîn Ebü'l-Mehâsin Yusuf b. Tağrîberdî el-Atâbekî. *en-Nücümü'z-zâhire fî mülûki Mısr ve'l-Kâhire*. thk. Muhammed Abdulkadir Hâtim. 16 cilt. Kahire:1963.
- İbnü'd-DÂYE. Ahmed b. Yusuf, *Kitâbü'l-Mükâfe'e ve hüsnü'l-'uqbâ*. thk. Mahmud Muhammed Şâkir. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- İbnü'l-ESÎR, Ebû'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim. *el-Kâmil fî't-târîh*. thk. Muhammed Yusuf Dakkak. 11 Cilt. Lübnan: 2010.
- KAN, Kadir. *Abbâsîlerin Birinci Asrında Bağdat (145-232/762-847)*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- KEHHÂLE, Ömer Rıza. *Mu'cemül-Mü'ellifîn*. 4 Cilt. Müessesetü'l-Risale, ts.
-

- KİNDÎ, Ebu Ömer, Muhammed b. Yusuf, *Kitâbü'l-vülât ve Kitâbü'l-kuḍât*, thk. Rhuvon Guest. Beyrut: 1908.
- KOHLBERG, Etan. "İmâmiyye Şiası Geleneğinde "Râfizî" Terimi". trc. Halil İbrahim Bulut. *Kelam Araştırmaları* 2/2 (2004): 117-124.
- KURT, Hasan. "Tâhirîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39: 403-404. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- KURT, Hasan. *Türk-İslam Dönemine Geçişte Tahiroğulları*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2002.
- MAKRÎZÎ, Takıyyüddin Ahmed b. Ali, *Mevâ'iz ve'l-i'tibâr bi-zikri'l-ḥıṭaṭ ve'l-âşâr*. thk. Muhammed Zenhum, Mediha Şerkavi. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü Medbûlâ, 1998.
- MARGOLIOUTH, D. S. *Lectures on Arabic Historians*. Calcutta: 1930.
- MES'ÛDÎ, Ebu'l Hasan Ali b. Hüseyin. *Mürûcü'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher*. thk. Kemal Hasan Mer'i. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2005.
- MILLWARD, Willam G. "The Adaptation of Men to Their Time: An Historical Essay by al-Ya'qubi". *Journal of the American Oriental Society* 84/4, (1964): 329-344.
- ÖKTEN, Sadettin. "İbnü'd-Dâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21: 7-8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- ÖZ, Mustafa. "Râfizîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34: 396-397. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- ÖZEN, Şükrü. "Velâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43: 12-15 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- ROBINSON, Chase F. *Islamic Historiography*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- ROSENTHAL, Franz. *A History of Muslim Historiography*. Leiden: E. J. Brill, 1968.
- SERKÎS, Yusuf İlyân. *Mu'cemü'l-maṭbû'âti'l-'Arabiyye ve'l-mu'arreb*. 2 cilt. Kahire: Mektebetü's-sekafeti'd-dîniyye, ts.
- TABERÎ, Ebû Câfer İbn Cerir Muhammed b. Cerir. *Târîhu't-Ṭaberî: Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l ilmiyye, 2012.
- THOMAS, David. *Cristian-Muslim Relations A Bibliographical History*. 2 Cilt. Leiden: 2010.
- TOMAR, Cengiz. "Mısır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29: 575-577. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

- VELÎ, Abdulazîz Muhammed Nûr. *Şîa ve Tarihi Rivâyetler*. trc. Mücahit Yüksel. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- WILLIAM G. Millward. "Al- Yaqubi's Sources and the Question of Shi'a Partiality". *Abr-Nahrain*. 12 (1972): 47-71.
- YA'KUBÎ, İbn Vâdih Ahmed b. İshak b. Câfer. *Kitâbü'l-Büldân*. thk. A. W. T. Juynboll. Brill: 1860.
- YA'KUBÎ, İbn Vâdih Ahmed b. İshak b. Câfer. *Târîhu'l-Ya'kübî*. thk. Abdül-Emir Muhanna. 2 Cilt. Beyrut: 2010.
- YÂKUT el-Hamevî. *Mu'cemü'l-üdebâ' İrşâdü'l-erîb ilâ ma'rifeti'l-edîb*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 1993.
- ZAMAN, Muhammad Qasım. "Al-Ya'kubî". *El*. 11: 257-258. Leiden: 2002.

ON YA'QUBI AND HIS SHIISM

© Kevser ÖZDOĞAN^a

Extended Abstract

In this article Ya'qubi and three claims that are used to ground Ya'qubi's being a Shi'ite are addressed. However, some difficulties are faced in researching these claims about Ya'qubi. The first of these is that there is not enough information about Ya'qubi himself. The present information about him has appeared as a result of one-paragraph information and interpretation of the quotations made by the authors contemporary with Ya'qubi in their works by the later researchers. When interpretation is the case, it is not possible to state the absolute accuracy of this information. That's why, the littleness of the information about Ya'qubi means lacking the most important element in determining his sectarian tendency. Another difficulty about this subject is that in his surviving works it is seen that Ya'qubi gave more information about Abbasids although he is expected to have given more information about Tahirids and Tulunids as he lived in these two states. It is a great lack that the book he wrote about Tahirids has not reached the present day in terms of determining his view about Tahirids, under whose sway he lived. Additionally, while addressing the claim that Ya'qubi was Shi'ite moving from his works, as examining the narrations about every event in his work would go over the limits of the article, general assessments on his works are dwelt on.

The first of the evidence which was effective in accepting that Ya'qubi was Shi'ite is the narration about Ya'qubi's grandfather Wadih, that in the battle of Fakhkh after the supporters of Ali were beaten, Wadih helped İdris b. Abdullah to flee to Maghrib. This narration gives the information that Wadih was at the same time "an evil Rafidhi". This report in Taberi comes via Abdullah b. Abdurrahman b. İsa, Muhammed b. Yusuf b. Yakub al-Hashimi and via Abdullah b. Omar as-Selci. As a result of the research we made on these reporters Abdullah b. Abdurrahman b. İsa and Muhammed b. Yusuf b.

^a Res. Asst., Atatürk University, kvsrozdogan@hotmail.com

Yakub el-Hashimi each have one report in *Aḥbârü'd-devleti'l-'Abbâsiyye* verified by Abd al-aziz ad-Duri. However, these reports are far from giving information about reporters. No information was found about Abdullah b. Omar as-Selci. For this reason, the reporters of Taberi narrating that Wadih is Rafidhi are unbeknown as no information about them is found. Thereby it is obvious that a report by unknown reporters has no value of evidence.

Secondly, the fact that Tahir b. Huseyn, who is the founder of Tahirids which is one of the states Ya'qubi served for, is descent of Iran and that the administrators of Tahirids were often imputed with being Shi'ites is associated with the possibility for Ya'qubi to have served for a Shi'ite state. That Tahirids are Shi'ites is an important factor that would raise the possibility for Ya'qubi to be a Shi'ite. However, both not being able to accurately determine the ethnic origin of the Tahirid founder, and Tahirid administrators' not having pursued a pro-Shi'ite policy show that the Tahirid was a Sunni state. It is obvious that Tulunids, another state for which Ya'qubi served, is Sunni. It does not stand to reason to consider Ya'qubi a Shi'ite because administrators of both Tahirids and Tulunids were not Shi'ites, Ya'qubi preferred to serve for two Sunni states by not going to Idrisid dynasty (172/789) founded by Idris b. Abdullah, whom Ya'qubi's grandfather helped to flee, and because no cases were mentioned about Ya'qubi's rebellion against the current conditions.

Because no absolute information is reached about Ya'qubi's biography, his community in which he lived and his sectarian tendency, researchers generally applied to his works to prove that he was Shi'ite. To assert that Ya'qubi was Shi'ite moving from his work called *Tarih*, which is one of the three surviving books of his, generally a superficial analysis method is used that is based on the chapter headings in the work. With reference to the fact that Ya'qubi used the expression "caliphate" for Ali and Hasan, and "eyyam" for others, researchers acknowledged that Ya'qubi made a differentiation between the legitimacy of Ali and Hasan and illegitimacy of other administrators. Also, they considered it an evidence for Ya'qubi being a Shi'ite that he used the heading "Decease (Vefat)" for the death of the Twelve Imams, Imams of Shi'ite. In concern with these claims, by examining the manuscripts of Ya'qubi's printed *Tarih*, Elton L. Daniel confirmed that the base of 1883 publication of Ya'qubi's *Tarih* by Houtsma and its reprints made in the Arab world depended on the late Cambridge manuscript that was copied in Safawid period under Shi'ite rule, in February-March 1685. In another surviving work by Ya'qubi called *Kitâbü'l-Büldân*, there is seen an irregularity in the use of prayer sentences, and descriptions "amir al-

muminin” and “caliphate”. It is understood from these irregular expressions in Ya'qubi's work that he considered Umayyad and Abbasid rulers as caliphates as well as the four great caliphates. As the differences in descriptions and prayers may result from the copying process, it may also be thought that the author aimed not to tire readers by using the same expression over and over. In *Müşâkeletü'n-nâs li-zamânihim*, it is claimed that there are three characteristics that reflect Ya'qubi's Shi'ite tendency. The fact that he praised Salman al-Farisi's personality, that he used the expression “alayk as-salam” only with the name Ali b. Ab Talib, and that he gave wider coverage to Abbasid caliphate Me'mun, who was tolerant against Shi'ite view, than other caliphates. William G. Millward states that the first two claims might result from the ornamentations of the copyist while transferring the text, but when they are considered along with the third claim, the possibility for Ya'qubi to be a Shi'ite raises. However, Millward, does not explain that “Ya'qubi defined Abu Bakr as the most ascetic of Muhammad's Muslims” is present in the text and how he relates this to Shi'ite. Also, he does not refer to that Ya'qubi used prayer words equally for Abu Bakr, Omar and other sahabas and gives less place to Ali compared with Abu Bakr, Omar and Uthman. Therefore, when Ya'qubi's works are regarded, it is seen that Ya'qubi acted in an even-tempered way about definitions in which he is said to have reflected Shi'ite perspective. Consequently, while evaluating Ya'qubi, it would be a truer approach to prefer an objective perspective rather than a Shi'ite perspective.

Keywords: Islam History, Ya'qubi, Shi'ite, Tahirid, Tarikh al- Ya'qubi.

